

**TEEJUHT
AEGNA
LOODUSESSE**

TEEJUHT AEGNA LOODUSESSE

VÄLJAANDJA **Tallinna Keskkonnaamet**, 2013

AUTORID **Hugo Udusaar, Sirje Aher, Georg Aher**

INGLISKEELNE KOKKUVÕTE **Martin Aher**

FOTOD **Hugo Udusaar** (esikaas, lk 5-27, lk 80), **Georg Aher** (lk 28-79)

ILLUSTRATSIOONID **Hugo Udusaare erakogust**

TOIMETANUD JA KUJUNDANUD **Ajakirjade Kirjastus**

TRÜKK **Printall**

Tallinna Keskkonnaamet
2013

<i>admiral</i> , 64	<i>humal</i> , 54, 64	<i>merikilk</i> , 60	<i>Rhamnus frangula</i> , 49
<i>adru</i> , 13, 47	<i>Humulus lupulus</i> , 54	<i>merikotkas</i> , 16, 33	<i>ristämblik</i> , 62
<i>aed-lepalind</i> , 67	<i>höbekajakas</i> , 73	<i>meririst</i> , 60	<i>rohukonn</i> , 27
<i>Alnus incana</i> , 55	<i>Inachis io</i> , 64	<i>merisk</i> , 27, 75	<i>roosa merikann</i> , 49
<i>alpi põdrasamblik</i> , 42	<i>Iris pseudacorus</i> , 54	<i>Mesidothea entomon</i> , 60	<i>Rosa rugosa</i> , 46
<i>Anas platyrhynchos</i> , 75	<i>islandi kääkörv</i> , 42	<i>metsakuklane</i> , 27, 34	<i>Rumex sp.</i> , 50
<i>Aporia crataegi</i> , 64	<i>jögitiir</i> , 77	<i>metsasitikas</i> , 63	<i>rästik</i> , 26
<i>Araneus sp.</i> , 62	<i>jänese kapsas</i> , 45	<i>mets-karihiir</i> , 27	<i>saarmas</i> , 27
<i>Ardea cinerea</i> , 77	<i>jääkoskel</i> , 76	<i>metskits</i> , 20, 26, 79	<i>Salsola kali</i> , 47
<i>Armeria maritima subsp. elongata</i> , 49	<i>kadakatäks</i> , 67	<i>metssiga</i> , 26	<i>Sambucus racemosa</i> , 55
<i>arusalik</i> , 27, 65	<i>kaelustuvi</i> , 27, 71	<i>metsvint</i> , 66	<i>sanglepp</i> , 35
<i>Atriplex littoralis</i> , 47	<i>kahlajad</i> , 77	<i>millimallikas</i> , 60	<i>Saxicola rubetra</i> , 67
<i>aul</i> , 26, 27	<i>kalajakakas</i> , 73	<i>Motacilla alba</i> , 68	<i>siil</i> , 26
<i>Aurelia aurita</i> , 60	<i>karukold</i> , 44	<i>munajas punntigu</i> , 61	<i>sinikael</i> , 75
<i>Balanus improvisus</i> , 60	<i>kask</i> , 35	<i>mustikas</i> , 55, 56	<i>sipelgakiiil</i> , 62
<i>balti lamekarp</i> , 61	<i>kassiristik</i> , 57	<i>must-kärbsenäpp</i> , 27, 68	<i>sipelgalövi</i> , 62
<i>Bidens tripartita</i> , 54	<i>kiil</i> , 62	<i>musträstas</i> , 27, 69	<i>sipelgas</i> , 27, 62
<i>Bucephala clangula</i> , 75	<i>kivi-imar</i> , 44	<i>Myrmeleon formicarius</i> , 62	<i>sirel</i> , 35
<i>Cakile maritima</i> , 48	<i>kivinugis</i> , 26	<i>nastik</i> , 27, 65	<i>sirelane</i> , 64
<i>Capreolus capreolus</i> , 79	<i>kobras</i> , 26	<i>Natrix natrix</i> , 65	<i>Sitta europaea</i> , 78
<i>Cerastoderma glaucum</i> , 61	<i>kollane vähumöökö</i> , 54	<i>niidu-uruhiiir</i> , 27	<i>Somateria mollissima</i> , 40
<i>Cetraria islandica</i> , 42	<i>kolmisruse</i> , 54	<i>nöges</i> , 64	<i>Sorbus aucuparia</i> , 55
<i>Charadrius dubius</i> , 76	<i>koonlane</i> , 62	<i>nälkjäs</i> , 63	<i>Sorex minutus</i> , 79
<i>Charadrius hiaticula</i> , 76	<i>kormoran</i> , 74	<i>Nyctereutes procyonoides</i> , 79	<i>Sterna sp</i> , 77
<i>Cladina mitis</i> , 42	<i>koskel</i> , 74	<i>Nymphalis antiopa</i> , 64	<i>suitsupääsuke</i> , 27, 73
<i>Cladina rangiferina</i> , 42	<i>kukemari</i> , 56	<i>oblikas</i> , 50	<i>suur seatigu</i> , 63
<i>Cladina stellaris</i> , 42	<i>kurdlehine kibuvits</i> , 32, 46	<i>ohakaliblikas</i> , 64	<i>suur-kirjurähn</i> , 27, 71
<i>Columba palumbus</i> , 71	<i>kurdlehine roos</i> , 46	<i>orav</i> , 53	<i>sõtka</i> , 75
<i>Corvus cornix</i> , 72	<i>kuusk</i> , 33, 35, 53	<i>Oxalis acetosella</i> , 45	<i>sääsk</i> , 27, 63
<i>Crambe maritima</i> , 51	<i>kõrvukräts</i> , 27	<i>Panorpa communis</i> , 62	<i>söödav rannakarp</i> , 60
<i>Cygnus olor</i> , 74	<i>käblik</i> , 27	<i>parm</i> , 63	<i>söödav südakarp</i> , 61
<i>Dendrocopos major</i> , 71	<i>kägu</i> , 27	<i>Phalacrocorax carbo</i> , 74	<i>Sylvia communis</i> , 78
<i>Dicranum</i> , 43	<i>kährrik</i> , 26, 79	<i>Phoenicurus phoenicurus</i> , 67	<i>Syrphidae</i> , 64
<i>Empetrum nigrum</i> , 56	<i>kühmnokk-luik</i> , 27, 74	<i>Picea abies</i> , 53	<i>Zootoca vivipara</i> , 65
<i>Epipactis atrorubens</i> , 11	<i>laanelill</i> , 57	<i>pihlakas</i> , 55	<i>tatari piimikas</i> , 45
<i>Erithacus rubecula</i> , 66	<i>Lactuca tatarica</i> , 45	<i>Pinus sylvestris</i> , 52	<i>Theodoxus fluviatilis</i> , 61
<i>Ficedula hypoleuca</i> , 68	<i>Lanius collurio</i> , 70	<i>pohl</i> , 33, 56	<i>tiir</i> , 77
<i>Fringilla coelebs</i> , 66	<i>lapsuliblikas</i> , 45	<i>Polygonum persicaria</i> , 50	<i>Trientalis europaea</i> , 57
<i>Fucus vesiculosa</i> , 43	<i>Larus argentatus</i> , 73	<i>Polypodium vulgare</i> , 44	<i>Trifolium arvense</i> , 57
<i>Garrulus glandarius</i> , 72	<i>Larus canus</i> , 73	<i>pruunsalg-pöösaliind</i> , 78	<i>tumepunane neiuvaip</i> , 51
<i>Geotrupes stercorosus</i> , 63	<i>Larus argentatus</i> , 73	<i>punajalg-tilder</i> , 27	<i>Turdus merula</i> , 69
<i>Gonepteryx rhamni</i> , 45	<i>Lathyrus maritimus</i> , 49	<i>punane leeder</i> , 55	<i>Turdus pilaris</i> , 69
<i>habesamblik</i> , 43	<i>leinaliblikas</i> , 64	<i>punarind</i> , 66	<i>tutt-tiir</i> , 77
<i>hahk</i> , 20	<i>Leucobryum glaucum</i> , 44	<i>punaselg-ögija</i> , 27, 70	<i>tõruvähk</i> , 60
<i>Haliaeetus albicilla</i> , 78	<i>Leymus arenarius</i> , 47	<i>puuk</i> , 63	<i>Usnea sp.</i> , 43
<i>hall lepp</i> , 55	<i>Libellula quadrimaculata</i> , 62	<i>puukoristaja</i> , 78	<i>Vaccinum myrtillus</i> , 55
<i>hallhaigur</i> , 27, 77	<i>liivatüll</i> , 27, 76	<i>põdrasamblik</i> , 42	<i>Vaccinum vitis-idaea</i> , 56
<i>hallrästas</i> , 69	<i>liiv-merisinep</i> , 48	<i>põisadru</i> , 43	<i>valgetäpp-kulditiib</i> , 49
<i>hallvares</i> , 72	<i>liiv-vareskaer</i> , 47	<i>põualiblikas</i> , 64	<i>Vanessa atlanta</i> , 64
<i>harilik hiirehermes</i> , 48	<i>Limax maximus</i> , 63	<i>päevapaabusilm</i> , 64	<i>Vanessa cardui</i> , 64
<i>harilik kirburohi</i> , 50	<i>linavästriik</i> , 68	<i>pöialpoiss</i> , 27, 66	<i>vesiking</i> , 61
<i>harilik mänd</i> , 52	<i>luik</i> , 26, 74	<i>Pyrola rotundifolia</i> , 57	<i>Vicia cracca</i> , 48
<i>harilik paakspuu</i> , 49	<i>Lycæna virgaurea</i> , 49	<i>Radix baltica</i> , 61	<i>Vulpes vulpes</i> , 79
<i>harilik põdrasamblik</i> , 42	<i>Lycopodium clavatum</i> , 44	<i>randmalts</i> , 47	<i>võrkurlane</i> , 62
<i>harilik valvik</i> , 44	<i>Macoma balthica</i> , 61	<i>rand-ogamalts</i> , 47	<i>väike-karihiir</i> , 79
<i>harilik vesikiil</i> , 62	<i>mahe põdrasamblik</i> , 42	<i>rand-seahernes</i> , 49	<i>väiketüll</i> , 76
<i>hiireviu</i> , 27	<i>meigas</i> , 71	<i>rand-tiir</i> , 77	<i>õunapuu</i> , 35
<i>Hirundo rustica</i> , 73	<i>Mergus merganser</i> , 76	<i>rebane</i> , 26, 79	
	<i>Mergus sp.</i> , 74		
	<i>merikapsas</i> , 51		

Sisukord

Ülevaade Aegna ajaloost ja tänapäevast. Hugo Udusaar	6
Aegna maastikud. Sirje Aher	28
Aegna taimestik. Sirje Aher	40
Aegna loomastik. Sirje Aher ja Georg Aher	58

ÜLEVADE AEGNA AJALOOST JA TÄNAPÄEVAST

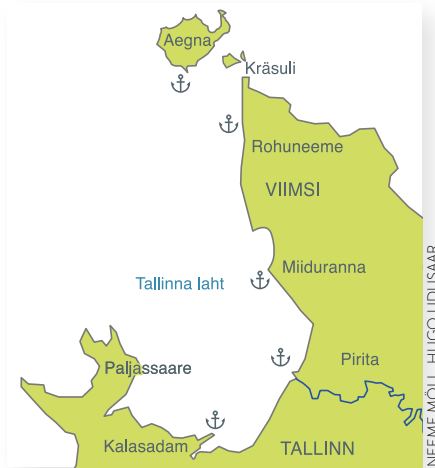
Hugo Udusaar

Eesti rannikuvetes on veidi üle 1500 saare, kuid suuremat osa neist võib saareks pidada siiski vaid tinglikult. Suurusest lähtuvalt on tegemist pigem laidude, rahude, karede, nasvade ja lihtsalt kividega. Ühest hektarist suuremaid saari on vaid 400, millest enamik kuulub Lääne-Eesti saarestikku, moodustades saarte kogupindalast üle 97%.

Aegna saar on 3 km² suurune, platseerudes sellega Eesti saarte seas auväärsele 17 kohale. Tallinna Kesklinna Valitsuse haldusalasse kuuluv Aegna asub 14 km kaugusel Tallinnast. Viimsi poolsaare ja Aegna vahele jäävad Kräsuli (0,17 km²) ja Kumbli (0,02 km²). Lähim sadam Aegnale on 2,5 km kaugusel asuv Rohuneeme sadam.

Aegna polnud varem kaugeltki selline nagu tänapäeval. Tallinna lahe kirdeküljel asuva saare kujunemislugu algas jääajajärgse maakerkeprotsessi tulemusena, jää taandumisega Eesti looderannikult umbes 11 600 - 10 700 aastat tagasi. Jääajal surus raske jääkoorik maapinna allapoole ning jää taandudes hakkas see uuesti aeglaselt kerkima.

Aegna kujunemisest rääkides ei pääse üle ega ümber saare kõrgusest. Kuni selle trüki-seni on Aegna suurimaks looduslikuks kõrguseks merepinnast arvatud 10,8 m, viimastel aastatel ka 12,8 m. Paraku ei pea kumbki arv paika. 10,8 m puhul on tegemist läinud sajandi 20. aastatel kasutusele võetud Aegna keskkõr-

gendiku maa-ala tingliku kõrgusmõõdu, mitte kõrgendiku enda mõõduga, mis on maa-ameti andmetel 14,6 m üle merepinna. 12,8 m puhul on aga tegu saare põhjapool asuva endise kaitserajatisega (patareei nr 2). Olgu lisatud, et kõrgemaks punktiks on saarel rannakaitsepatarei nr 1 tulejuhtimispunkt, kõrgusega 19 m üle merepinna. Seega, võttes aluseks Aegna kõrgendiku, võib oletada, et Aegna hakkas merest kerkima umbes 5500 aastat tagasi. Esmalt maismaastus Karnapi tee ja kalmistu vaheline kõrgendik, mis jätkas neotektoonilise kerke mõjul kasvamist. Umbes 700 aastat tagasi ühinesid Aegnaga Lemmiku laiud, moodustades ühtse Lemmiku kaela. Saare laienemine jätkub tänapäevalgi – Põhja-Eesti aastaseks maapinnakerkeks on arvatud keskmiselt 2,5 mm.

Kui veel 1930. aastate alguses arvati, et Aegnal on graniitstaadame, siis tegelikkuses asub saare aluspõhi 20-40 meetrit allpool merepinda, selle moodustavad Kambriumi Lontova lademe sinakashallid aleuoliidid ja savid. Saare pealispind on valdavas osas kaetud liiva ja veeriselise kruusaka liivaga, mis katab liustikusetteid.

Lisaks pinnasekerkele, merelisele asendile, iseäralikule pinnamoole ja veerežiimile, on Aegna kujunemisel aastasadu olnud oluline roll ka inimtegevusel. Võib arvata, et Aegnat külastasid esmakordselt sealt mööduvad meresõitjad, kuna on teada, et juba nooremal pronksiajal (1100-500 eKr) olid Läänemereäärsete hõimude vahel kaubandussuhted. Aegna lähistel asunud mereteedega oli seotud ka 5.-11. sajandil tähtsa keskusena toimunud Iru linnus koos Pirita jõe suudmes asunud sadamaga ning edaspidi juba Toompea linnus.

Aegnal leidub arvukalt rändrahnne, mis kandusid siia Skandinaaviast liustikujää taan-

Aegna kivikülv 2014. aastal ning 1920. aastatel.

dumisel. Neist 24 on kaitsealused. Üks rahnudest, 4 m kõrgune ja 23 m ümbermõõduga Eeriku- ehk Maiekivi, asub Eerikneeme rannäärse männikus. Ülejäänud 23 kaitsealust kivi paiknevad saare idaosas Lemmikneeme (Lemmiku) kaelal.

On tähelepanuväärne, et 23 kaitsealust kivi (ja lisaks kümnekond väikest kivi) paiknevad suhteliselt väikesel, 170 x 140 m alal ja moodustavad Eesti suurima tiheasetusega kivikülvi. Lemmiku kivikülvis asub saare suurim kivi – Tulekivi ehk Sihi Suurkivi. Kui 1986. aasta mõõtmistulemuste järgi oli kivi ümbermõõduks märgitud 35,1 ja kõrguseks 3,8 m, siis läinudaasta mõõtmistulemuse järgi on kivi kõrguseks 4 meetrit. Erinevuse põhjuseks on ilmselt liivapinnase mõningane erosioon.

Suurimast rändrahnust mõneti olulisemaks kiviks kivikülvis ja ehk ka kogu saarel on kultusekivi. Ovaalse, 5,5-6 cm läbimõõduga ja 0,9 cm sügavuse lohu kivil tuvastas 1964. aastal kodu-uurija Oskar Raudmets, mille järel kivi võeti 1973. aastal arheoloogia-mälestisena nr 2475 riikliku kaitse alla.

3 km² Aegna saar linnulennult.

2013. aastal kivi inspekteerinud Tallinna Kultuuriväärtuste Ameti arheoloog Toomas Tamla hinnangul võib tegemist olla vanemal rauaajal (50-200 pKr) tehtud lohuga. See dateering on ühtlasi seni teadaolevalt vanimaks inimtegevuse tähiseks Aegnal.

Aegna kultuskivi on võrreldes teiste Eestis leiduvate lohukividega suhteliselt kõrge – 3,2 meetrit ja sinna ronimine pole kergete killast. Võib ju küsida, miks lohu tegemiseks mõnda lähedalasuvat madalamat kivi ei valitud. Arvestades vahetut meresuunalist pinnaselangust, võib oletada, et kivile lohu tegemise ajaperioodil ei pruukinud toona tõenäoliselt vahetul kaldaalal asunud kivi võrreldes tänasega pinnasest kaugeltki nii palju välja ulatuda.

Kõige enam leiab Aegnaga seonduvat infot alates 13. sajandist, kui 1265. aastal moodustati Taani kuninganna Margarete Sambori korraldusel komisjon, et määrata Tallinna piirid, kuhu arvati ka Aegna. Toona kandis saar *Wulvesöo* nime. Tõenäoliselt kasutati Aegnat lähedal asunud külade, eelkõige aga Viimsi kogukonnana.

Rändrahnud on nagu arvuti kõvakettad, mis hoiavad endas ajatud informatsiooni. Paraku pole kultusekivi lohu saladust veel „lahti muugitud“.

Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudis säilitatakse sadakonda Aegnal pärit leidu. Vasakul on 12-13. sajandist pärit hoburaudsõlg (53 x 45 x 11 mm), pildi keskel sama dateeringuga ripats (54 x 3 mm) ning paremal 13-14. sajandist pärit sõrmus (21 x 4 mm).

Omamoodi huvipakkuv on 1297. aasta, kui Taani kuningas Erik Menved keelas Aegnal ja Naissaarel metsaraie. Seda keeldu on aegajalt käsitletud kui esimest looduskaitse-akti Eestis. Ent nii see siiski ei ole. Kuigi Aegna metsal võis olla ka algselt mõningane päevase meremärgi tähendus, käsitleti seda siiski peaaegjalikult tavapärase tulundusmetsana, sest Toompea võimukandjatele ja Tallinna raele Taani kuninga raiekeeld ei kehtinud.

1433-1442. aasta Rae dokumentidest selgub, et saarel toimusid regulaarsed raietööd. Kuid tulemus ei lasknud end kaua oodata, sest 1552. aastal märgitakse, et Aegnal jagub metsa vaid raehärrade jaoks.

Peale metsa varus linn Aegnal ka heina. Näiteks 1457. aastal sai rae ametimees selle eest 11 veeringut ja 1 killi. Hiljem heinaveost loobuti ja Tallinna hobuseid hoiti suviti saarel.

Varasemad teated kalandusest pärinevad 1447. aasta oktoobrist, kui kalurid said raelt ½ marka. Aastatel 1544-1552 kasvatati Aegnal kokri, suure tõenäosusega saare loodeosas asuvas Järv(e)soos.

Saarelt leitud vanim tööriist – 13.(14.) sajandist pärit kirves (160 x 107 x 56 mm). Kui palju sellega Toompea ja raehärradele omal ajal saarel puid langetati, teab vaid kirves ise.

Esimesed kirjalikud andmed püsiastutusest Aegnal pärinevad aastatest 1469-1470, kui aegnalased tasusid Tallinna raele koormist. Arvatavasti oli tegu valdavalt rannarootslastega, kes asusid saarel juba märksa varem. Näiteks 2008. aasta „Aegna“ raamatus peab Robert Nerman tõenäoliseks, et 1420. aastal Tallinna kodanikuks võetud sepp *Hinrik Wuluesbuw* oli pärit Aegna saarelt. Mõistagi eeldas sepa olemasolu saarel ka vastavat nõudlust.

Pole välistatud, et toonasel ajajärgul rajati ka Eerikneeme 11 käiguringiga kivilabürint. Üle maailma aastatuhandete jooksul levinud labürinte on peetud maagilisteks jõukeskmeteks ja pühapaikadeks.

16. sajandil ei olnud võrreldes tänasega nõnda kinni kasvanud ning kujutas endast ilusat järve.

Labürintiretke sooritatakse üksi, häirimatus keskkonnas, labaründitarandeid ületamata. Nagu 2013. aasta fotolt näha, on siin tegu mitme üleastumisega. Tegu on siiski erandliku olukorraga – Aegna ajaloos esimese (lühimängufilmi „Üleastumine“ võtetega.

Hävinuks peetud labürint leiti 2009. aastal. 43% ulatuses säilinud labürint on nüüdseks oma algse kujul taastatud ning see on kujunenud saare üheks külastatavamaks objektiks.

Saarest möödivate laevateede tõttu oli Aegna ümbrus ning Sihitsaaluks asunud ankrupaik ja tormisadam 15. sajandist kuni 16. sajandi lõpuni tihedalt seotud ka mere- röövlitega. Näiteks 1577. aastal rüüstasid rootsi mereröövlid koguni saart ennast, mille käigus ei piiratud üksnes kohalike varandusega, vaid kaasa võeti ka saare rahvas.

Aegna metsa kasutati ehitus- ja küttepuid tarvis ka Rootsi ajal. Nõnda sai 1620. aastatel raehärra Hermann Römer Lasnamäel asunud lubjaahju tarvis Aegnal ja Naissaarelt tasuta küttepuid. Ka varustasid mõlemad saared küttepuid Kopli telliselöövi.

1687. aasta 4. juuli revideerimisest selgub, et kalapüük andis saarlastele vähe tulu. Liivase pinnase tõttu sai saarel kasvatada üksnes heina. Ent saarel elanud kümnele leibkonnale, kellest kõik peale ühe tegelesid ka koduloomade kasvatamisega, jäi sellest väheks. Seetõttu toodi heina mandrilt juurde. Koduloomadest peeti kokku 4 hobust, 18 lehma, 6 vasikat, 25 lammast, 15 talle, 11 oinast, 8 siga,

7 põrsast ja 5 härja. Mis puutub Aegna metsa, siis see oli suuremalt jaolt Tallinna rae korraldusel maha võetud. Revideerimise andmeil leidis vaid mõningal määral mände ja kuuski. Saare metsloomade kohta info puudub. Arvata võib, et hõreda metsasusega saarel toona metsloomi ei leidunud ning kes ka üle ujus või üle jää tuli, sattus kergeks jahisaagiks.

1689. aastal võttis Rootsi võim Tallinna alluvusest Aegna koos Naissaare ja Paljassaarega, mis toona koosnes veel kahest saarest (Suur- ja Väike-Paljassaare).

1689. aasta Aegna kaardilt näeme, et saare idaosas, Külaniidu mereäärses elas kümme leibkonda, seda tähistavad punased täpid. Kaks punast täppi leiame ka Lemmiku kaelalt, ent need hooned olid mõeldud meremeestele, kes tormi või tugeva vastutuule tõttu Suursalmes (tähistatud kaardil ankruga) ankrusse jäid. Lisaks leiame kaardilt kümme punktiirjoonega piiratud rohakat laiku, need on heinamaad.

17. sajandi ürikutest selgub, et lauritsapäeva paiku (10. august) sõideti üle mere Soome, kus püüti kala kuni pärtlipäevani (24. august). Seejärel sõideti koju ja vahetati kala vilja vastu, see aitas talve üle elada.

Aegna kaart 1689. aastast.

1700. aastal alanud Põhjasõjas vallutasid tsaarväed 1710. aastal Tallinna.

1710. aastal suri katku ainuüksi Tallinnas 15 000 inimest. Kui Heino Gustavson märkis 1998. aasta “Aegna” raamatus, et katku-epideemia nõudis ohvreid ka Aegna elanike seast, siis Robert Nerman kirjutab 2008. aasta raamatus vastupidist: Aegna koos Hiiumaa, Ruhnu ja Naissaarega jäi 115 päeva kestnud katkust puutumata.

Samas puhkes 1720. aastal Lõuna-Prantsusmaal uus katk ja selle hirmus määrati Peeter I korraldusel 1721. aastal Tallinna karantiinisaareks Aegna. Saare lääneranda ehitati selleks otstarbeks kaks koridoriga ühendatud barakki. Lisaks ehitati hoone arsti ja vahtkonna tarvis. Kas barakke katkuliste tarbeks kasutati, selle kohta teave puudub. Katkuohu lõppedes muudeti barakid saare garnisoni elamuteks.

1721. aastal Põhjasõda lõppes ning vaadatamata Tallinna rae palvele tagastati 1728. aastal linnale Rootsi poolt võõrandatud saartest vaid Väike- ja Suur-Paljassaar. Aegna ja Naissaar jäid Viimsi mõisa alla.

1726. aasta andmeil elas varasema kümne leibkonna asemel Aegna külas vaid kolm peret, kokku 18 inimest. Kas elanike arvu drastiline langus oli seotud katkukartuse või Põhjasõjaga, pole täpselt teada. 1856. aastal elanikkond siiski tasapisi kasvas. Oma panus oli siin Viimsi mõisnikul, kes hakkas 1790. aastate lõpul Aegna elavamaks muutama. 1798. aastal rajati Aegna idaserva Elisa kabel ning juba 1882. aastal õnnistati sisse uus puidust kabel saare kalmistu kõrval. Ka said uued asunikud mõisnikult tasuta ehituspuitu. Ent niipea, kui maja katuse sai, omastas selle mõis ning ehitajast sai rentnik.

Aastatel 1874-1882 võttis Viimsi mõisnik nõuks metsastamise eesmärgil kuivendada Järvesoo. Selleks kaevati merre suubuv kuivenduskraav, mida praegu tuntakse Vanaoja nime all. Mõnda aega lasti järvepõhjal kuivada ning seejärel istutati sinna metsapuud. Metsastamisega tegeleti ka teistes saare piirkondades.

19. sajandi keskpaiku räägitakse Aegnast kui metsaga kaetud saarest, kus kasvas peamiselt kuuse- ja männimets. 1888. aastal pandi Viimsi mõisniku algatusel paika esimene Aegna metsandiku plaan, mis jäi 1920. aastateni ainsaks metsakorralduseks. Balti Metsaseltsi andmetel aastast 1901 metsakultuure Aegnal ei olnud. Peale selle fikseeriti 1889. aastast kuni sajandivahetuseni umbes 500 ha metsakuivendusi.

Valik Aegna saare leidudest (vasakult paremale): 13.-17. sajandi pronkshelms (13 x 7 mm), 1515-1518. aasta Cristian Bomhoweri killing, 17. sajandi pronksist pitsatsõrmus (22 x 26 mm).

ILAMR VÕTTI

Viimsi mõisniku korraldusel Järvesoole tehtud kuivenduskraav on umbes ning vesi on visa kaduma.

Aegna kalmistu esmakasutusest info puudub. On teada, et ajavahemikul 1736-1784 toimus 26 matust. Saarele maeti ka Rohuneeme ja Püüsi elanikke. Kultuuri- ja haridusministri 19.07.1995. aasta määrusega on kalmistu tunnistatud kultuurimälestiseks.

Vaade Külaniidul asunud külale.

19. sajandi viimasel veerandil kalapüügi tegevuse aegnalaste olukord paranes. Suureks uuenduseks oli kilupüügivõrkude kasutuselevõtt, lisaks suurendati tunduvalt kalakonservide valmistamist suuremale turule. Seeläbi kasvas järsult nõudlus kala järele. Oma osa oli siin ka Tallinna elanikkonna kiirel kasvul. Tänu turu lähedusele olid Aegna kalurid võrreldes teistega eelistatud olukorras. Lisaks kalapüügile tegeleti hülgepüügiga, loomakasvatuse ja heinateoga. Peredel olid omad pisikesed põllulapid.

Saarlaste sissetulekuid suurendas ka meremuda kogumine Kräsu-li saare piirkonnas. Muda pidavat olema tervislik ja see toimetati Kalarannas asunud kumblusasutusse.

1900. aastal oli Aegnal seitse talu. Koos sissetulekute suurenemisega aktiveerus saarel ka ehitustegevus, vanade hoonete lammutamine ja uute ehitamine. Hooneid ehitati lisaks Külaniidule ka Karnapile ja Kalaväljale.

Vaade Kalaväljale.

1912. aastal, kui Tallinn muudeti Balti laevastiku baasiks, aeti Aegna elanikud mandrile.

1913. aastal signeeris Nikolai II Tallinn-Porkkala merekaitseliinide ehituskava, mis kandis Imperaator Peeter Suure Merekindluse nime. Kindluse mererinde osaks oli ka Aegna, kus alustati 1914. aastal ulatuslike ehitustöödega, mis kestsid 1918. aastani. 20. veebruaril Virtsus maabunud saksa väed liikusid Tallinna peale, mistõttu enamlased olid sunnitud lahkuma. Enne seda saadeti Aegnale õhkimiskomandod ning 24.-26. veebruarini õhiti olemasolevaid kaitserajatisi ning süüdati hooneid. Samal ajal, 24. veebruaril kuulutati välja Eesti Vabariik.

Tallinna hõivanud sakslased maabusid kohe ka Aegnale, ent mitte kauaks. 11. novembril 1918 lõppes Esimene maailmasõda ning 13. novembril 1918. aastal võttis Eesti Vabariik saare enda valdusse. Seda küll kuni 1940. aasta septembrini, kui Eesti kaitseväge oli sunnitud 17. juunil 1940. aastal sõlmitud protokolli alusel saare Punaarmeele loovutama.

1914.-1940. aastatel toimusid saarel põhjalikud muutused. Saarele rajati sadamasild, ehitati arvukalt kaitserajatisi, hooneid sõdurite ja ohvitseri tarvis, ambulants, saunpesumaja, staap koos algkooliga jpm. Saarele rajati ka tihe teedevõrgustik ja kitsarööpmeline raudtee. Algselt oli saarel raudteed veidi üle 3 kilomeetri, Eesti Vabariigi ajal ehitati raudtee 5,5 km pikkuseks.

Ehituse tarbeks kivide eemaldamine Karnapi rannaalalt sillutas tee jõulistele tormilainetele ja tulemused ei lasknud end kaua oodata.

Raudtee võimaldas vedada nii ehitusmaterjali, varustust kui ka isikkooseisu. Looduslikku ehitusmaterjali veeti Kurikneemelt, Lemmikult, aga ka mujalt rannalähedastelt aladelt, nagu näiteks Karnapi rannast. Sellega nõrgestati ranna looduslikku kaitsevõimet. Ka algselt Karnapile ehitatud sadamasild sai seeläbi tormilainetest märksa rohkem kannata ning tuli uude kohta ehitada – praeguse sadamakai kohale Lohknase tippu.

Ajateenijate saabumine saarele. Saarel kasutati kahte auruvedurit, mida toona kutsuti sussiks ja suslaks.

Nõiakivi kivitükkide asetus ja suhteliselt sarnane suurus ei viita õhkimisele.

Võimalik, et ehitustegevuse ohvriks langes ka põhjaranna ääres olnud Nõiakivide kogum. Heino Gustavson on oletanud, et läänerannas, Punakivikari juures oleva punaka kivimüraka ehk Punakivi ja põhjaranna Nõiakivid võisid õhata nõukogude mundrimehed, et vältida mere poolt saarele hiilivaid vaenlase luurajaid. Ent nimetatud kivide ümbruses võimalikust õhkimisest eemale paisatud kivitükke ei leia. Pealegi on Punakivi puhul tegu rabakiviga, mis on äärmiselt rabe ning selle tõttu viimase kaheksa aasta jooksul niivõrd lagunenu, et selle varjus enam loomadele ja lindudele fotojahti pidada ei saa.

Patarei nr 1 idapoolne betoonkoloss oma täishiilguses.

Kahurilask patarei nr 1 idapoolsest kahurist 1924. aastal. 1926-1934 kaeti patarei betoonosa liivaga.

Sõdurite ühiskasarmu 1920. aastatel.

Laupäevane koristuspäev ühiskasarmus 1927. aastal.

1915. aastal alustati põhjarannas 305 mm ehk 12-tollise rannapatarei ehitust (algelt Aleksandr Nevski, hiljem patarei nr 1), mis on kogu järgnenud militaartegevuse perioodil jäänud saare suurimaks kaitserajatiseks. Patarei kogupikkus oli 200 meetrit ning selle kummaski otsas asus kaks 9 meetri kõrgust betoonkolossi, mille peal suurtel kuullaagritel pöörlesid kahe kahuriga soomustornid. Rajatise keskosas asus komandotorn. Rajatise alaosa oli kogupikkuses ühendatud betoonkoridori ning eriotstarbeliste ruumidega.

Ühe soomustorni metallkonstruktsioon kaalus 770 tonni ning tornis olevate suurtükiraudade pikkus oli 15,85 meetrit, üks kahuritoru kaalus 50,8 tonni. Suurtüki mürsud olid kahe kaaluga. 446,4 ja 470 kg. Algselt oli mürsu lennukaugus 27 km, 1930. aastal vähendati mürsu kaalu ja viidi raskuskese tahapoole ning laskekaugus suurenes juba 42-43 km. Üks kahurilask maksis tänases vääringus 10 000 eurot.

Praegu on saarel kaitsealuseid endiseid militaarobjekte 18. Lisaks patarei nr 1-le torkavad siinsel maastikul silma läänerannas rannapatarei nr 2, loodeosas asuv patarei nr 1 helgiheitja varjend, põhjarannas patarei nr 3 ning 1927. aastal Eerikneemele ehitatud keskkomandopunkt. Toonastest suurimatest hoonetest väärrib äramärkimist patareist nr 1 veidi kagupool asuv sõdurite ühiskasarmu-söökla. Veeteede Valitsuse 1919. aastal ehitatud 1446,5 m² hoone mahutas kuni 250 meest. Kuigi selle idatiib on hävinud, on sellegipoolest tänini tegu saare suurima hoonega. Hoones peeti 1920.-1930. aastatel jõulupidusid ning tähistati vabariigi aastapäevi. Nõukogude perioodil oli see keskusehoone, seal asus söökla.

1922. aastal ehitati saare lääneosa (Kalavälja tee 12) 926,6 m² suurune ohvitseride kasiino. Ühekordse puitmaja keskseks ruumiks oli saal suurusga 44 m², lisaks kaks võrastetuba, söögituba, köök, abiruumid. Kasiinos asus mõnda aega ka staap, kool ja väeosa raamatukogu, kus 1924. aasta seisuga oli ühtekokku 2242 raamatut.

Veel voodrilaudadeta ohvitseride kasiino vahetult pärast valmimist 1922. aastal.

1961. aastal avas Riiklik Merelaevandus suvise laevaliikluse. Saarele said vaid need, kellele Tallinna või Harjumaa sissekirjutus. 1964. aastal oli saarel puhkemaju ja suvilaid 23 Tallinna ettevõtetel. Kokku oli 700 voodikohta ning puhkehooajal viibis saarel iga päev tuhatkond inimest, puhkepäevadel rohkemgi. Nii võrd suur külastatavus ületas kordades saare koormustaluvust ja mõjus looduskeskkonnale laastavalt.

Eesti taasiseseisvumisega majandusmaastik muutus ning see mõjutas ka Aegnat. Suurem osa saarel puhkemaju omanud ettevõtetest ei pidanud 1990. aastate teisel poolel hoonete ülalpidamist otstarbekaks ning need pandi müüki. Mitmed on nüüd aga taaskord müügis, sest vanade ja amortiseerunud hoonete remont ning vajaliku materjali ülevõetud on võrreldes varasemaga märgatavalt kulukamaks muutunud.

Laevasõidu eest tuli välja käia 50 kopikat.

Saarel tänaseni tegutsev ja püsielanikega keskkonnakaitseorganisatsioon Roheline Rügement tegi oma esimese väljasõidu saarele 1990. aastal. Pilt, mis avanes, polnud kiita: prügi väljavedu saarelt ei toimunud, see kas põletati või maeti lihtsalt maja taha, metsaalustes ja rannaäärsetes vedeles prügi. Palju oli aastakümnetega kogunenud rauaprügi. Telkimiskohad olid välja ehitamata, telkimine oli lubatud vaid saare keskel, endisel kultuuriplatsil, puude vahel ja merest eemal. See omakorda soodustas isetegevust, rannaäärsete prügistamist ja kõrgendatud tuleohtu.

Nüüdseks on nendest probleemidest üle saadud. Tallinna Linnavalikogu määrusega nr 83 1991. aasta 12. aprillist moodustati Aegna saare maastikukaitseala. Tallinna Linnavalitsuse otsusega nr 16 29. jaanuarist 1993 kinnitati Aegna saare maastikukaitseala nõukogu.

2003. aastast elavad saarel taaskord üle pika aja püsielanikud. Kujunes välja saare aktiivne kogukond ning keskkonnalaane tegevus sai hoo sisse. 2005. aastal paigaldati saarele 30 prügikonteinerit ning sellest peale on prügi äravedu regulaarne. Aastas veetakse mandrile umbes 30-40 m³ prügi.

Mandrilt toodud prügi tagasiteel mandrile.

Saare kevadised talgud on ühtlasi suvehooaja avaüritus.

Oluliseks ettevõtmiseks on kujunenud traditsiooniliste heakorralgute korraldamine 2005. aastast. Iga-aastaste talgute käigus koristatakse kogu 10 km pikkune rannajoon sinna sügis-talviste tormidega sattunud prügist, metsaprügist puhastatakse teed, rändrahnude ümbrus, kivilabürint ja vana kalmistu. Vahel tuleb osavõetusoviga inimestele isegi ära öelda, kuna saareline olukord seab populaarsele üritusele omad piirangud.

Lisaks erinevatele ühisüritustele peetakse püsielanike eestvedamisel saarel aastaringset järelvalvet, nii avaliku korra, keskkonnakaitse, tuleohutuse kui ka esmaabi valdkonnas. Näiliselt vaikselt ajal, talvel, korraldatakse jääseiret. Aegna ja Viimsi poolsaare vaheline jäätee on aktiivsete hoovuste ja kiiralaevalainete tõttu visa tekkima ning kui tekib, on see suhteliselt ebastabiilne.

2007. aastal paigaldati saarele 24 matkaraja infoposti. 2008. aastal rajati lokaalsed telkimiskohad saare põhjaranda ja Sihiotsaalusesse. Viimane sai koos sellega ka ametlikult uue supelranna staatuse. Peale telkimiskohtade rajamist pole tarvidust metsakustutamiseks olnud.

2008. aastal valmis endise Külaniidu tee 12 neljast kahekorruselisest hoonest ja 15st kämpingust koosnev looduskeskus, kus korraldatakse suvete eelregistreeritud gruppidele loodusõpet. Looduskeskust haldab Tallinna Keskkonnaamet.

Esmaabi osutamine kannatanule, kes libastus puutüvel nii õnnetu, et selle oks tungis talle jalga.

Saare ilmet on oluliselt muutnud 2011. aastal maha võetud poolkõdunenud elektripostid ning õhuliini asendamine maakaabliga. Ühtlasi on seeläbi vähenenud ka tuleoht. Samal aastal koguti saarelt pea 30 tonni metsaalustes vedelenud rauarisu ning veeti mandrile.

27. mail 2010. aastal kinnitas Vabariigi Valitsus uue, märksa enam saareolusid ja väärtusi kajastava kaitse-eeskirja, mille eesmärgiks on kaitsta saare metsa- ja rannikukooslusi, samuti haruldasi liike ning nende elupaiku. Uue eeskirja järgi on Aegna maastikukaitseala maa-ala vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele tzoneeritud kaheks sihtkaitsevööndiks ning kolmeks piiranguvööndiks. Kaitseala valitseja on Keskkonnaamet.

Muutused Aegna looduskeskkonnas on pidevad ning saare metsasus on kasvanud 85%-le. Võrreldes eelmise sajandi algusega on vähenenud liivikute ja suurenenud hõreda taimkattega alade osakaal. Niisamuti on põõsastike arvelt vähenenud rohuma osakaal.

Aegna metsastumise heaks võrdlusmaterjaliks on kolm, ligi 40-aastase vahega kivikülvi rahnust jäädvustatud fotot.

Foto 1930. aastatest. Puid pole ja taamalt paistab Viimsi poolsaar.

Foto 1970. aastatest. Kivi on ümbritsetud noortest männidest.

Vaade kivile 2014. aastal.

Sügis-talvistele tormidele on kuused kerge saak.

Aegnal esineb kõige rohkem männikut (umbes 60%), kuusikut on 25%, mustlepinkut 10% ja kaasikut 5%. Männiku osakaal on mitmeti seletatav – mänd on kasvutingimustelt vähenõudlik, männi peajuur koos ülejäänud juurestikuga tungib pinnasügavusse, selle tõttu on männid tormituultele vastupidavad. Peale selle jõuti nõukogude perioodil metsaistutusplaani täitmisega ka Aegnale ning Külaniidu ja merevaheline maa-ala, aga ka Lemmiku kael tikiti tihedalt männiistikutid täis. Nüüdseks on need kasvanud arvestatavaks männikuteks.

Erinevalt männist on kuusk oma pinnalähedaste juurtega ja tiheda võrastikuga sügis-talvistele tormidele vastuvõtlik. Eriti ulatuslikult esineb kuuskede tuulemurdu saare läänepoolel.

2005. aasta 8-9. jaanuari torm pani saare metsa, sadamakai ja rannaäärse tõsiselt proovile. Kõrge mereveetase ja tugev lainetus räsisis silmnähtavalt kaldaääri ning torm viis merre ligi sadakond meetrit Kalavälja teed. 2005. aasta jaanuari torm murdis saarel hinnanguliselt ka 400 puud. Toonast tormi ägedust kirjeldab hästi Aegna sadamakaist tehtud foto, õigemini pilt sellest, mis kaist pärast tormi alles oli.

Tormijärgse Aegna sadamakai fotole kirjutati kommentaar: "Ma käisin eelmise aasta Aegnal, see ei saa olla Aegna kai!"

Hülgeid kohtab siin varasemast märksa harvem.

Mõni kits on sõbralik ja laseb end ka lähemalt pildistada.

Kui liikuda aeglaselt ja vaikset, ei pruugi rebane plehku pannagi.

Aegna suurim sipelgapesa.

Kõrvkräts.

Aegna merikotkapaar.

Saarmas Aegna sadamakai juures söömas.

Veidi ka Aegna faunast. Siinkandis on sajandeid tegeldud kala- ja kuni läinud sajandi alguseni ka hülgepüügiga. Paari viimase aastakümnega on kala jäänud järjest vähemaks, võrku satuvad mõned üksikud siid ja forellid, veidi rohkem lesta, mingil määral ahvenat, viimase paari aastaga on mudila levik silmnähtav. Angerjaid tuletub meelde veel vaid Aegna ja Rohuneeme vahel asuva Angerjakari nimi. Võimalik, et üheks kalade vähenemise põhjuseks on varasemast tihedam reisi- ja kaubalaevade liiklus.

Heino Gustavson kirjutab 1998. aastal trükivalgust näinud raamatus „Aegna“, et Aegna „selgroogset faunat esindavad siilid, kivinugised, mustoravad, mõni metskits, harva ka mets-siga, rebased ja jäneseid. Harva juhtub üle vee ujuma mandrilt põder“. Lindude kohta kirjutab Heino Gustavson, et “lindusid jätkub. Üsna palju on veelinde, ent tugevasti on kahanenud luikede arv. Eriti suurel hulgal ujus lähivetes varem aule. Ja lõpuks ka midagi roomajaist. Nimelt pole Aegnal ei rästikuid ega nastikuid.”

Siile ja kivinugiseid ei ole Aegnal ammu kohatud. Üksikuid mustoravaid võis viimati näha Karnapi kandis 2004. aastal. 2011. aasta pakase ajal viisid püselianikud kitsedele veidi toidupoolist ning siis loendati kokku kümme kits. Viimaste arv kõigub ning 2013. aasta seisuga on neid saarel veidi vähem.

Metssiga pole saarel üle kümne aasta nähtud, küll aga paaril korral nende korjuseid läänekaldal. Ilmselgelt on need Naissaarelt üle ujudes mingil põhjusel hukka saanud. Käesoleval sajandil on mõnel kevadel ka üksikud põdrad saarele ujunud, jälgede järgi jällegi Naissaarelt. Ent üle paari nädala pole saarele pidama jäädud. Jäneseidki pole saarel pikka aega näha olnud, küll aga on kährrikuid ja rebaseid.

Mõned aastad tagasi pesitses saare lääneosas ka kobras. Ühel kevadel võttis ta aga nõuks Aegna sadamakai õõnsustesse üle kolida ning alustas hoogsalt seal pesa tarvis okste kuhjamisega. Ent aprilli teisel poolel sõitu alustanud kiirlaevade lained sundisid kopra lahkuma. Samas on seal tükk aega pesitsenud mingid, aga

pärast kai põhjalikku remonti on mingid asendunud saarmastega.

Mis roomajatesse puutub, siis rästikuid saarel tõesti ei ole, nastikuid aga küll. Viimased ei ole mürgised ega ohtlikud. Vastupidi, vanasti peeti nastikuid kodukaitsjateks ja varanduse valvajateks. Liikumask võib neid heal juhul näha kevadel kuni mai keskpaigani ja septembris-oktoobris.

Aegna saarel on palju okasmetsa ning kuivemates metsaalustes leidub arvukalt metsakuklaste kuhilaid. Neist suurima pesaaluse läbimõõt on umbes 3,5 meetrit ja kõrgus pea 2 meetrit. Metsakuklaste elujõulistes pesades võib olla 1000-2000 munevat emasipelgat ja 4-6 miljonit töösipelgat. Keskmine sipelgas kaalub umbes 5 milligrammi ning on arvestatud, et üks elujõuline sipelgapesa tarbib aastas 1 tonni lehtetäide nestet ja kuni 75 kg (kahjur)putukaid.

Suurimateks saare lindudeks on 1990. aastate lõpul siin paikseks jäänud kaitsealune merikotkapaar, kõige väiksemad on aga põialpoisid. Levinud on kühnokk-luik, merisk, punajalg-tilder, liivatüll, aul, hiireviu, hallhai-

gur, must- ja suur-kirjurähn, kõrvkräts, kägu, must-kärbsenäpp, hall- kärbsenäpp, väike-kärbsenäpp, punaselg-õgija, musträstas, pasknäär, suitsupääsuke, kaelustuvi, pruunselg-põõsalind, mustpea-põõsalind, väike-põõsalind, käblik jpt. Samuti esineb saarel mets-karihiirt, niidu-uruhiirt, rohukonna, arusisalikku. Puudust ei tule sääskedest, on ka puuke.

Aegna maastikukaitseala on nagu looduslik sanatoorium, külastajad leiavad siit hea võimaluse puhkuseks ja hingekosutuseks. Sellist ravilat ühegi summa eest ei raja, küll aga saab seda väärtustada. Aastatel 2010-2011 Aegnal läbi viidud rekreatiivse koormustaluvuse uurin-gutes osutatakse, et praeguse kasutuskoormuse juures esineb Aegnal mitmeid piirkondi, kus metsa alustaimestik on kahjustunud või hävinud teeradadel, mis laienevad aasta-aastalt. Esineb ka piirkondi, kus kogu metsaalune on suures ulatuses kahjustunud... 2011. aastal oli märgatav väikeste radade suur kulumus – töenäoliselt rattamatka gruppide liikumise tagajärjel.“ (Urve Ratas, Laimdota Truus, Elise Perle.) ●

MAASTIKUD

Sirje Aher

Aegna rannajoonele on iseloomulikud sujuvad kaared.

Suvel näeb saare lähedal tihti purjekaid seilamas.

Euroopa maastike konventsiooni järgi on maastik inimese poolt tunnetatav, looduslike ja/või inimtekkeliste tegurite toimetel ja vastasmõjul kujunenud iseloomulik ala. Maastiku juurde kuulub kindlasti inimene – nii need, kes aja jooksul on selle ala ilmet kujundanud kui ka need, kes praegu annavad hinnangu, kas maastik meeldib või ei. Aegnal näeb praegusajal peamiselt loodusmaastikke ning vähemal määral kultuur- ja tehismaastikke.

Pankrannikut Aegnal pole, kuid aktiivse murrutusega rannad on vahel samuti päris kõrged.

Inimese kohalolek on maastikul selgelt näha korrastatud teeradadest, viitadest, piknikuplatsidest ja infotahvlistest ning ka sellest, et teedele langenud tuulest murtud puud on eemale tõstetud või läbi saetud.

Aegna maastikud on ajas periooditi suuresti muutunud. Algselt metsane saar on oma ajaloo jooksul olnud paljudele inimestele koduks või töökohaks, seda on asustanud erinevad sõjaväed. Praegu katavad enamikku saarest eri tüüpi metsad. Legendikke on vähe. Kuigi saare rannajoone pikkus on vaid 10 km, paikneb siin üle kümne erineva rannatüübi. Suhteliselt lühikese jalutuskäigu kestel võib näha kolme eri tüüpi liivaranda, nelja tüüpi kruusa-veeristikuranda, kahte tüüpi moreenranda, randa aktiivse murrutuse ja kuhjega ning sadamas antropogeenranda.

Paljudes kohtades on kurdlehine kibuvits hõivanud suure osa rannast, ulatudes peaaegu veepiirile välja. Kuna see taim on väga tihe ja kiiresti leviv, kahaneb teiste rannikutaimede kasvuala iga aastaga.

Aegnal näeb väga erinevat tüüpi metsi. Liivasel pinnal kasvavate valgusküllaste männikute alune on tallamisõrn, sest samblikud ja samblad ei ole liivas tugevasti kinnitunud. Kui seal kõnnib palju inimesi, võib juhtuda, et samblikud ja samblad hävivad ning alles jääb paljas liiv. Seetõttu tuleb neil aladel kõndida ainult mööda radu ja jätta metsaalune sipelgatele ja teistele loomadele kõndimiseks.

Rannajoon on pidevas muutumises. Murrutusele ette jäävad puud peavad merele teed andma.

Tallinna siluett Aegnal nähtuna.

Vees olevatele rahnudele kogunevad puhkama veelinnud.

Kõrgete mastimändidega palumets on marjuliste lemmikala. Sealt korjatakse igal aastal rohkesti pohli ja mustikaid. Suuremad mustikad kasvavad küll natuke niiskemates kohtades soolaikude lähedal, kuid palumetsas on neid kõige meeldivam korjata. Saare keskosas olevad tihedad, suurte kuuskede ja mändidega kõdusoo- ja laanemetsad on seenerohked. Nobedate näppudega head seenetundjad saavad seeneaastal korvid täis ilma, et peaks sadamast kuigi kaugemale minema. Ka eksimisohk on väike – teid on palju ja kui ka ei oska matkaraja postidel oleva kaardi järgi õiget suunda võtta, saab alati lühikese ajaga mere äärde ja sealt sadama poole keerata.

Suuremate teede ristumiskohas on teeviidad, mille järgi on saarel kerge orienteeruda.

Matkaraja punktides on lisaks loodusinfole saare kaart ning suviti ka päästerühma telefoninumber.

Saare metsades on palju teid ja radu.

Liivased männikud on väga tallamisõrnad. Neil aladel tohib kõndida ainult mööda teid.

Maastikukaitseala metsades tuulemurdu ei koristata. Vaid teedele langenuid puud tõstetakse kõrvale. Kuivanud puud ja lamapuit on metsa ökosüsteemis väga olulised. Neis elavad putukad on toiduks paljudele lindudele ja pisiimetajatele.

Metsakuklased teevad tihti oma pesad kändude sisse ja nende ümber.

Sanglepad moodustavad soostunud alade lähedal sanglepikuid. Kevadel on seal puude ümber vesised alad.

HUGO UDUSAAR

Inimtegevus on kujundanud osade vanade puude väljanägemist. Vändunud määnd surnuaia lähedal.

„Seelikuga“ kuuskede alumised oksad juurduvad ning neist kasvavad uued puud.

Saar on väike, kuid maastikelt mosaiikne. Väga iseloomulikuks maastikelemendiks on Aegnal niinimetatud „seelikuga“ kuused. Nende alumised oksad juurduvad ning kasvavad uued tüved. Seega on taime vanust praktiliselt võimatu määrata, sest vanad tüved võivad olla murdunud ja kõdunenud, uute puude alumistest okstest kasvab aga järjest uusi noori puid. Metsades on enamuses männid ja kuused, kuid leidub ka lehtpuid. Üsna sagedased on kased, aga ka pihlakad, hallid lepad ja sanglepad. Vanadel taluasemetel näeb õunapuid ja sireleid. Lisaks kuivadele okasmetsadele ja segametsadele võib saarel siin-seal näha ka lehtmetsatukki. Soostunud alade läheduses olevates rohusoomet-sades kasvab sangleppi.

Saarel olnud militaarobjektid kujundavad omapärase militaarmaastiku, mille väljanägemine kinnitab teadmist, et loodus võidab alati inimese ehitatu. Vanad sõjaväelinnaku majad on tühjaks jäänud, osa katuseid juba sisse langenud. Kunagiste põrandate pragudesse langenud seemnetest kasvanud taimed võtavad võimust ning katavad ja lõpuks lagundavad hooned. Sama saatuse ka muudel vanadel militaarrajatistel.

Aegna loodusmajas saavad tallinlased tasuta loodusõpet.

Kui õppetöö lõpeb, on loodusmaja õppuritel võimalik aktiivselt aega veeta.

MAIE ZERNASK

Loodusmaja tullakse tihti kiirkaatriga.

Looduslaagris viibijad saavad ööbida neljakohalistes kämpingumajakestest.

Lahutamatu osa Aegna metsastest maastikest on leheküljel 9 kirjeldatud kivi­külv ja selle lähedal paiknev vana sur­nuaed. Kalmistul puhkajate rahu ei häiri tänapäeval enam miski.

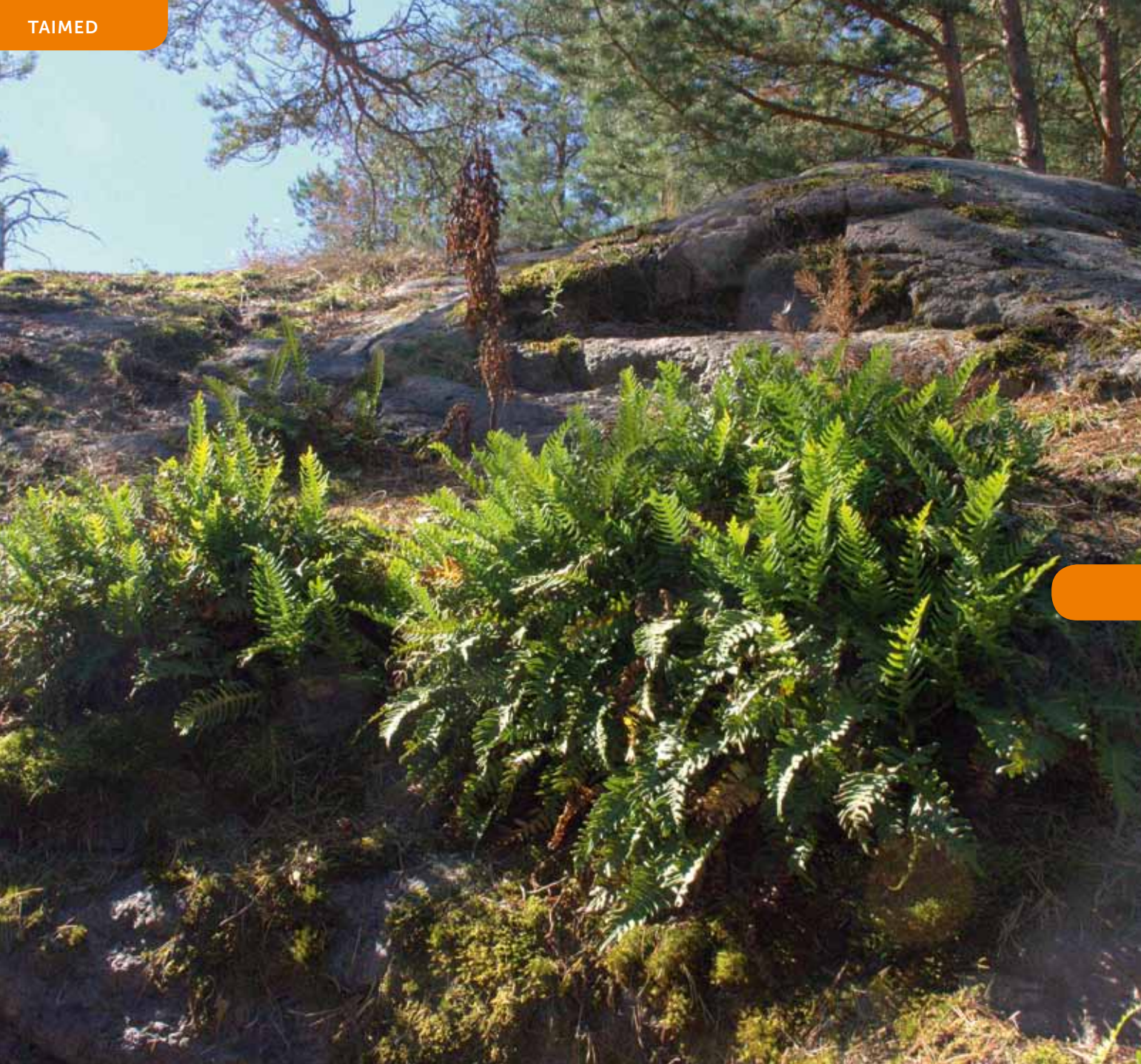
HUGO UDUSAAR

HUGO UDUSAAR

Aegna talvised maastikud on imelised, kuid kuna liimilaev käib saarele hiliskevadest varasügiseni, näevad seda ilu peamiselt vaid püsielanikud.

SAMBLIKUD JA **TAIMED**

Sirje Aher

Aegna taimestikule annavad ilme puud ning nende peal ja all kasvavad samblad ja samblikud. Tõsi, samblikud pole mitte taimed, vaid seened, kes elavad koos vetikatega. Nende keha nimetatakse talluseks. Samblikke leiab kasvamas kividelt, puudelt, hoonetelt ning maapinnalt. Nad eritavad aineid, mis hõlbustavad siledale kivile kinnitumist, koguvad niiskust ning lõhuvad aeglaselt kuid järjekindlalt kivi, luues nii kasvuvõimalusi sammaldele ja hiljem ka teistele taimedele. Pildil olevad rahnukillud ei ole küll samblike tõttu tekkinud, kuid neile kinnitunud samblikud aitavad kive edasi lagundada, kuni neist saab aegamisi liiv ja muld.

Põdrasamblikke leiab Eestis 7 liiki, nad erinevad üksteisest värvuse ja talluse harunemise viisi järgi. Põdrasamblikud kasvavad tihti nõmmemetsades, maapinnal. Harilik põdrasamblik *Cladina rangiferina* on halli värvi, tema kõik talluseharud on pööratud ühte suunda. Mahe põdrasamblik *Cladina mitis* on kollakashalli värvi.

Alpi põdrasamblik *Cladina stellaris* kasvab liivasel pinnasel. Tema tallus meenutab väikesi helehülle kaharaid põõsakesi. Seda liiki on kasutatud kalmistupärgade tegemisel ning puude ja põõsaste kujutamiseks mingi piirkonna maketil.

Nõmme- või palumetsas maapinnal kasvavat pruunikat islandi käokõrva *Cetraria islandica* tuntakse rahvasuus ka islandi sambliku ja islandi põdrasambliku. Tema tallusest on tehtud kurguvalu ja kõha vastast teed, mis on küll väga mõru, kuid aitab terveks saada. Islandi käokõrva kasutab ka ravimitööstus, temast on tehtud *Isla*-nimelised kurgupastillid.

Habesamblik *Usnea* sp. Habesamblikega puud on kui muinasjutumetsast. Vahel arvatakse ekslikult, et samblikud põhjustavad puude kuivamist. Tegelikult asustavad habesamblikud juba kuivanud okstega puud, seal on neile rohkesti kasvupinda ja valgust, mida vajab üks sambliku kehas elunev partner – vetikas – fotosünteesimiseks. Habesamblikke on kasutatud lõngade värvimiseks, aga ka arstirohuks.

Põisadru *Fucus vesiculosus* tallus kinnitub merepõhja väikesele plaadiga. Kinnitus pole kuigi tugev, seepärast võib see tormiga lahti tulla. Siis kannavad lained nad randa ja õhus levib tugev joodilõhn. Põisadru sisaldab rohkesti mineraale, seepärast kasutatakse seda väetisena. Vanematel isenditel on tallusel hästi näha õhupõied, mis tallust vees püstises asendis hoiavad, noortel neid pole.

Metsa all näeb tihti paljudest erinevatest sambllaliikidest moodustunud mõnusat pehmet samblavaipa. Kaksikhammas *Dicranum* kasvab maapinnal, kivide lohkudes või puude jalamil tihedate tumeroheliste padjanditena. Sammaldel pole juuri, nad võtavad vajalikud mineraalid sademeveest.

Karukold *Lycopodium clavatum* on Eestis looduskaitses all. Tema aremine eosest täiskasvanud taimeks võtab aega paarikümmend aastat. Kunagi armastati dekoreerida ruume koldadest vanikutega. Aeglase kasvu tõttu tekitas see meie metsades kollapõua ja peaaegu kõik neist tuli kaitse alla võtta. Rohkem kui meetri pikkuseks kasvav, pehme ja kohev karukold oli eriti ohustatud. Karukold on pehme, sest iga tema leht lõpeb pika valge karvakesega. Karukolla eoseid on kasutatud beebipuudrina, aga ka ilutulestiku valmistamisel.

Aegnal kasvab ka kaitsealuseid samblaliike. Hästi silmatorkav on nende hulgas harilik valvik *Leucobryum glaucum*. Ta kasvab väga aeglaselt, moodustab aja jooksul mitmekümnesentimeetrise läbimõõduga tihedaid kõrgeid valkjasrohelisi padjandeid. Padjandid kasvavad pealt kõrgemaks, samblataimede alumised varreosad surevad ja hakkavad kõdunema. See loob soodsa arengukeskkonna teistele sammaldele, seepärast võib vahel padjandis näha ka teisi samblaliike.

Varjus ja poolvarjus kasvav kivi-imar *Polypodium vulgare* on sõnajalg, kelle horisontaalne mustjaspruun risoom kasutab kasvamiseks hästi ära kivirahnudes või tellistest ehitatud ja lagununud rajatistes olevaid pragusid, vahel ka kõdunevaid kände. Ühest risoomist kasvab välja mitmeid lehti. Kivi-imarat võib vahel leida kasvamas ka maapinnal. Nagu sammaldel, nii on ka sõnajalgadel tuulega levivad tolmpreened eosed, mis satuvad kõikjale ja on soodsates tingimustes valmis kiiresti kasvama hakkama. Kivi-imarale on soodsaks kasvukohaks kivides olevad lõhed ja lohud. Kivi-imar on roheline ka talvel. Põuaperioodil näivad nad elutuna, kuid pärast korralikku vihma muutuvad taas kauniteks.

Taimed ei kasva alati ootuspärastes kohtades. Jänese kapsas *Oxalis acetosella* on leidnud endale puu harude vahel tavatu kasvukoha. Ilmselt on tänu sammaldele puu koorpragudes piisavalt niiskust ja toitaineid, et sinna sattunud jänese kapsa seeme sai arenema hakata. Edasine uute taimede kasv sai võimalikuks risoomi abil. Jänese kapsal on maa sees peenike lihakate soomustega risoom, millest kasvavad välja lehekimbud ja õied. Kuigi ta armastab kasvada pisut niiskemates metsades, varuvad eelmise aasta lehtede jäänukitest moodustunud soomused põuaperioodiks vett. Jänese kapsa lehed ei ole kogu aeg ühes asendis. Ööks painduvad nad allapoole ja tõmbavad lehekesed kokku. Sama juhtub äkiliste keskkonnamuutuste puhul. Jänese kapsal on suve hakul suhteliselt suured roosakasvalged triibuliste kroonlehtedega õied, mis meelitavad ligi putukaid. Neis moodustunud seemned paiskuvad emataimest suhteliselt kaugele. Suve jooksul tekivad risoomi lähedal teised õied, kuid need ei avane. Neis moodustuvad seemned isetolmlemise abiga.

Lapsuliblikas *Gonepteryx rhamni* tatari piimikal *Lactuca tatarica*. Lapsuliblika olemasolu näitab, et saarel kasvab ka paakspuid või türnpuud, sest selle liblika röövikud muud ei söö. Valmikud ei vali, milliste liikide õitest nektarit imeda. Lapsuliblikas talvitub valmikuna, seepärast on ta üks esimesi liblikaid, kes kevadeti meile silma jääb. Tatari piimikas on meil tulnukliik. Aegna liivastel randadel suureneb tema arvukus iga aastaga. Kui ca 40 aastat tagasi tuli rannal tatari piimika leidmiseks ringi vaadata, siis praegu on ta väga sage. Tallinna Ülikoolis töötava bioloogi Tõnu Ploompuu väitel paljuneb tatari piimikas meie oludes peamiselt risoomi, mitte seemnete abil. Aegna randa on ta risoomitükkidega jõudnud tõenäoliselt Piritaraannast.

Teine invasiivselt leviv tulnukliik Aegna randadel on kurdlehtine kibuvits *Rosa rugosa* ehk kurdlehtine roos, mida lehtede sarnasuse tõttu kutsutakse ka kartuliroosiks. Tulnukliigid on inimese kaasabil toodud väljapoole oma looduslikku leviala. Kui osa liikidest satub inimese tahtmatul kaasabil uude piirkonda kasvama, siis kaunite õite ja ilusate söödavate marjadega Kirde-Aasiast pärit kurdlehtine kibuvits on esmaselt tahtlikult istutatud ja seejärel kontrollimatult levima hakanud. Aegna randadel moodustab ta mõnel pool pikki läbimatuid tihnikuid. Ta levib risoomi abil, aga ka seemnetega. Viljad ja seemned võivad vees kaua aega ujuda, läbides niimoodi pikki vahemaid. Seemneid levitavad ka linnud nii seedekulglas kui ka sulgede vahel. Seemnete küljes on teravad jäigad karvakesed, mis takerduvad lindude sulgede või hiirte karvade külge. Nii transportitakse seemned emataimest kaugeemale.

Kuklasepesa kurdlehtise kibuvitsa vahel.

Liiv-vareskaer *Leymus arenarius* on lageda liivaranna tüüpiline asustaja. Tema risoom ja tugevad, kuni meetri kõrguseks kasvavad varred hoiavad luide liiva paigal. Isegi kui varte vahele kuhjub rohkesti liiva, ei mattu taim selle alla, vaid suudab taas pinnale tõusta ja edasi kasvada. Sinakashalli varjundiga lehed on jäigad ja teravatipulised, nendes kergekäeliselt suhtuja võib hõlpsalt oma käe või jala katki tõmmata. Liiv-vareskaer levib nii risoomi kui seemnete abil. Niiskes liivas idanevad seemned väga hästi. Seemneid on nälja-aegadel ka inimeste toiduks kasutatud. Liiv-vareskaer kasvab hästi veidi soolases pinnases, seepärast sobib talle rannik. Mujal Eestis kasvab ta vahel ka talvel soolatavate teede kruusastes servades.

Rand-ogamalts *Salsola kali* on lihakas, tillukesete valkjate õite ja lehtede tippudes olevate nõelravate ogadega üheaastane taim, mis suvitajate meelehärmiks kasvab liivastel randadel. Tema esinemissagedus on sellest, kui hea oli eelmine suvi seemnete moodustamiseks. Taime suurus on aga sellest, kas tal õnnestus kasvama hakata puhtas liivas või leida liiva seest toitainerikkam koht, kus on näiteks kõdunevad adru, lindude väljaheiteid või muud selletaolist.

Hallikasroheline kollakate õisikutega randmalts *Atriplex littoralis* armastab kasvada toitainerikkastel adruvallidel, aga saab hästi hakkama ka liiva sees. Adruvallil kasvades võib tal kõrgust olla ligi meetri.

Emane kuldtiib liiv-merisinepi õitel.

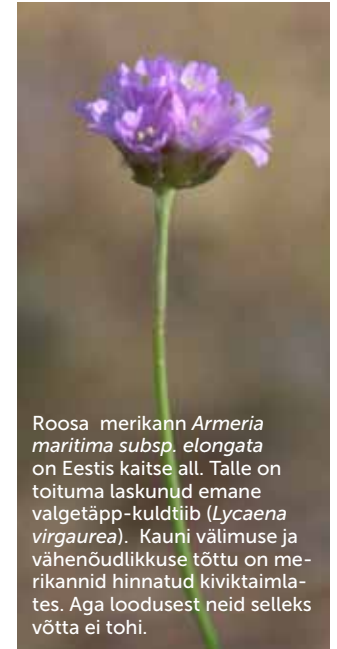
Liiv-merisinep *Cakile maritima* on üks vähestest lillaõielistest ristõielistest. Tema viljad ei upu. Seemned levivad lumesulamisvee või kõrgvee abiga.

Merest pisut kaugemal, metsa ja luidete piiril, aga vahel ka liiv-vareskaera taimede vahel, leiab kasvamas hariliku hiireherne *Vicia cracca*. Rannaniidud on tema jaoks suurepäraseid kasvukohad. Seal kasvavate hiireherne taimede lehed on vahel kaetud siidjate karvadega ja seetõttu hõbejad, eristudes nii aruniitudel kasvavatest sama liigi taimedest. Kui hiireherne taim on madal, siis püsib ta omal jõul püsti. Suuremaks kasvades haarab ta kõitragudega teistest taimedest. Vahel kasvab ta vars varjulisemates ja niiskemates paikades sel juhul isegi meetri pikkuseks. Hiirehernes talub nii kuivust kui ajutist üleujutust. Tema pisikest liblikat meenutavaid lillakassiniseid õisi tolmeldavad peamiselt kiletliivalised. Umbes kahe sentimeetri pikkuste kaunade mustjaks muutumine annab märku seemnete valmimisest.

Harilikul paakspuul *Rhamnus frangula* on iga mari oksale eraldi kinnitunud. Väikesed valkjaskollased õied õitsevad kaua, seepärast algab viljade moodustumine erineval ajal ja oksal võib üheaegselt näha nii tooreid rohekaid, poolvalmis punaseid kui ka küpseid musti vilju. Marjad on inimesele väga mürgised, kuid linnud söövad neid meelsasti. Paakspuu kasvab kas põõsa või väikese puuna nii leht- kui okasmetsa alusmetsas, aga ka niitudel.

Roosa merikann *Armeria maritima subsp. elongata* on Eestis kaitse all. Talle on toituma laskunud emane valgetäpp-kuldtiib (*Lycaena virgaurea*). Kauni välimuse ja vähenõudlikkuse tõttu on merikannid hinnatud kiviktaimlates. Aga loodusest neid selleks võtta ei tohi.

Rand-seahernes *Lathyrus maritimus* on kaitsealune taim. Ta kasvab peamiselt liivastel ja kruusastel rannadel. Kurdlehine kibuvits on juba vallutanud paljud tema varasemad kasvukohad ning kui kibuvitsa levikut ei piirata, siis jätkub rand-seaherne kasvukohtade vähenemine veelgi.

Tavaliselt tagasihoidlike ja märkamatu väikesekasvuliste oblikate *Rumex sp.* seemned võivad mererannas vägagi erksa värvuse omandada.

Harilik kirburohi *Polygonum persicaria* on tatra sugulane. Mererannas aitab tal kasvada tugev risoom, millega ta kinnitub kõvasti pinnasesse. Tavaliselt kasvab ta mõnekümne sentimeetri kõrguseks, kuid mererannas võib ta madalaks jääda.

Merikapsas *Crambe maritima* on oma nime väärt. Tema suured hallikad lehed meenutavad tõesti kapsalehti. Ka maitse on sarnane, kuid seda taimeliiki pole meil kunagi nii palju olnud, et ta omandaks kulinaarse väärtuse. Merikapsas kasvab meil enamasti umbes poole meetri kõrguseks ja kuni pooleteise meetri laiuseks. Nagu liiv-merisinep, nii armastab ka soolalembene merikapsas selliseid liiva- või kruusarandu, mille merevesi aeg-ajalt üle ujutab. Seal on neile piisavalt nii niiskust kui soola. Neil aastatel, kui suurte tormidega on Taani väinade kaudu Läänemerre palju soolast vett tulnud, on ka merikapsaid rannas rohkem leida. Valgete õitega õisikud lõhnavad tugevasti.

Liivast ja kruusast pinnast armastav tumepunane neuuvaip *Epipactis atrorubens* on looduskaitse all, nagu teisedki meie käpalised. Kuna ta on sümbioosis seenega, siis võib ta jääda mitmeks aastaks pinnasesse soodsaid tingimusi ootama, enne kui taas õisikuarre maapinnast välja ajab, õitsema hakkab ja seemned moodustab.

Mänd *Pinus sylvestris* on oluline mitte ainult pesapaikade pakkujana, vaid ka mere ökosüsteemis. Mäni õietolm on varustatud õhupõitega ning kandub seetõttu isegi sadade kilomeetrite kaugusele. Merre langedes on see toiduks kalamaimudele ja teistele pisikestele mereloomadele. Nii toetavad maismaal loodud toitained ka meres olevaid toiduahelaid. Mänil on õietolmu väga suurtes kogustes, sellest jätkub nii läheduses olevates emaskäbides olevate munarakkude viljastamiseks kui paljude loomade toiduks. Suvel võib mäni oksal näha kolme aasta käbisid: väikesed punased on sellel suvel arenema hakkavad käbid, rohelsed pärinevad eelmisest aastast ja pruunid üle-eelmisest aastast. Umbes novembris on kõige vanematest käbidest seemned laiali lennanud ja käbid varisevad okstelt.

Mäni õietolm merevees.

Vanad männid on Aegnal tunda saanud suurtükilud ja teisi militaarsest ajaloost tingitud vigastusi. Sellele vaatamata on paljud neist ka praegu täies elujõus, kuigi moondunud kujuga.

Harilik kuusk *Picea abies* on väga hästi kohastunud kasvamiseks lumistel aladel. Kuusel on teravatipuline võra ja lume raskuse all painduvad, kuid mitte murduvad oksad. Ilmselt on Aegna kuuskedel tihti esinev „seelik“ vajalik juurte külma eest kaitsmiseks. Juurdunud okstest võivad kasvada uued tüved ning sel viisil paljunevad seelikuga kuused erinevalt tavalistest kuuskedest vegetatiivselt. Kuusk on üks kõige varieeruvama ilmega puud meie metsas. Osadel neist ripuvad okste külgharud allapoole, teiste külgoxasid on laiuvad. Mõnede okkad on pisikesed ja kollakasrohelsed, teistel läikivad tumerohelised. Kuusk on olnud tuntud ka ravimtaimena.

Orav sööb peamiselt kuuseseemneid, aga kui neid pole, siis sobivad ka männiseemned.

Kuuse tipupungade kõrval olevaid külgpungi söövad tihti oravad. Pärast on kuuskedealune kaetud eelmise aasta võrsetega, sest orav on need pungade juurest läbi hammustanud. Noored kuusevõrsed on heaks toiduks ka inimesele, sest sisaldavad rohkesti vitamiine. Kui võrse puitub, siis ta enam süüa ei kõlba.

Mäni ja kuuse seemnetel on üsna suur lennutiib, et nad leviksid tuulega emataimest võimalikult kaugemale. Kui seemned lumevaibale langevad, siis levitavad neid edasi lumesulamisveed.

HUGO UDUSAAR

Kevadsuvel õitsevad kollased võhumõõgad *Iris pseudacorus* ilmestavad varasuviseid väikesi madalaid toitainerikkaid veekogusid. Nagu teistelgi iiristel, koosneb ka kollase võhumõõga ühe õiena paistev õisik tegelikult kolmest eraldi õiest. Iga õie alumisel kroonlehel on oranžikad nektariviivad, mis juhatavad õiele laskunud putuka nektarini ja möödaminnes saab õis ka tolmeldatud.

Saare niiskemates metsades näeb kasvamas humalat *Humulus lupulus*. Humal on meie looduslik ronitaim, kes võib kasvada kuni 6 meetri pikkuseks. Tema emasõisikud meenutavad käbi ning neid on kasutatud õlle tegemisel. Humala suvised võrsed hukkuvad talvel, kevadel kasvavad risoomist taas uued. Humala lehed ja varred on karedad, nendega on hea eelmise aasta võrsetele toetudes tõusta puudele või põõsaste okstele. Humal kasvab soodsates oludes väga kiiresti, isegi kuni 10 cm päevas.

Niiske kasvukoht meeldib ka kolmisrusele *Bidens tripartita*. Varasuvvel võib temast nii mööda minna, et ei pane seda tagasihoidliku välimusega taimet kraavipervel või sooservas täheleegi, kuid kui tema seemned on valminud, tõmbavad nad vägisi endale tähelepanu, sest hallid kolme terava ogaga ligikaudu sentimeetri pikkused seemned ei saa püksisäärteil kuidagi märkamata jääda. Kolmisruse on üheaastane taim. Ta paljuneb seemnetega ja on oma liigi arengu jooksul kujundanud kindla viisi, kuidas seemned laiali levitada, kasutades selleks mööda kõndivaid loomi.

Lepikutes on kevadeti niiskuslembestele taimedele piisavalt vett. Hall lepp *Alnus incana* moodustab tihhti vaid lepavõsa, kuid vahel kasvab ka suuremaks puuks. Leppade emasõisikud näevad välja nagu käbid, seetõttu kutsutaksegi neid lepkäbideks. Leppade lehed ei värvu sügise kollaseks ega punaseks, sest neil pole lämmastikupuudust. Juurte küljes elavad lämmastikku siduvad bakterid toodavad seda piisavalt ning lepad ei kuluta sügisel energiat lehtedest lämmastikuühendite teistesse taimekudedesse ümberpaigutamiseks. Maa, millel lepad kasvavad, on viljakas. Lühiaalse puuna jätab ta peagi „väetatud“ maa teistele puudele.

Punane leeder ehk leedripuu.

Harilik pihlakas.

Punane leeder *Sambucus racemosa* võib vahel põgusal vaatlemisel pihlakaga *Sorbus aucuparia* segi minna. Kui eksija punase leedri marju paneb ja koos seemnetega ära sööb, saab ta mürgistuse. Parem oleks neil kahel punaste marjadega liigil kindlalt vahet teha. Ka pihlakaid soovitatatakse süüa alles pärast seda, kui külm on neid näpistanud. Siis on marjad magusamad ja kahjulikud ained kadunud. Vaatamata pisut sarnasele välimusele ei ole need kaks liiki lähedalt sugulased.

Laanemetsas, sooservades ja vahel ka palumetsas kasvava mustika *Vaccinium myrtillus* puhul pole eksimist ega mürgistust karta. Hallika vahakirmega tumesinised marjad võivad ainult korjaja riietele ja nahale plekke jätta, muud kahju neist pole. Mustikas langetab talveks lehed, kuid soojade talveilmadega jätkab oma rohelist varre abil fotosünteesimist. Kui aga talv on lumeta ja ilm läheb järsult külmaks, siis saavad mustikavarred külmakahjustusi. Need mustikad, kes talve üle elavad, kasvavad kevadel uued lehed ja kaunid kelluka moodi roosad õied.

Kukemari *Empetrum nigrum* kasvab nii kuivades kasvukohtades kui rabades. Aegnal rabasid pole, seda läikivate mustade söödavate marjadega taime näeb kasvamas palu- või nõmme-metsades. Kukemarja suhteliselt kuivas viljas on suured seemned. Võib-olla just seepärast ei ole teda meie kultuuris palju toiduks kasutatud, kuid ta on matkadel hea janukustutaja. Seevastu põhjapoolsed rahvad peavad kukemarja vägagi heaks. Seda on lisatud liha- ja kalatoitudele ning piimatoodetele, külmunud marjade ümber on erineva tehnoloogiaga kogutud rasva ja söödud selliseid pallikesi kui komme. Kukemarjast tehakse põhjamaades ka mahla.

Marjakorjajate rõõmuks kasvab Aegna männikutes palju pohli *Vaccinium vitis-idaea*. Pohl talub vägagi hästi külma, kuid väga kuumad suved talle ei meeldi. Kevadel õitsemisajal ilmestavad pohla väikesed roosad kellukad nõmme- ja palumetsi. Tõsi küll, see, kes metsas lihtsalt kiire tempoga matkab, ei pruugi neid kauneid õisi üldse märgatagi. Pohla hapud marjad säilivad väga hästi. Kuigi pohlamarjades on isegi rohkem suhkruid kui mustikas, peidavad happed magususe ja meie maitsemeel väidab, et mustikas on magusam. Pohlastest tehakse moosi ja salatit lihatoitude juurde. Pohlalehti on kasutatud ravimina, kuid seda teed ei tohi palju juua, siis võib kahju kasust suurem olla.

Laanelill *Trientalis europaea* on varjulise laanemetsa taim. Kuuskedealune sobib talle väga hästi. Laanelille õied on kui valged tähekesed hämaras metsaaluses. Kuigi õied torkavad hästi silma, ei looda laanelill ainult tolmeldajatele ja levib pigem risoomi kui seemnete abil. Teravasilmalised vaatajad märkavad laanelille ka siis, kui kaunite tähekestes asemel on varre tipus tema vili, mis meenutab pisikest hõbedast pallikest.

Kuivades liivastes kasvukohtades kasvab kassiristik *Trifolium arvense*, kellest ei saagi esimesel pilgul aru, kas ta õitseb või ei. Pehmetes kassikäppi meenutavates nuttides on kassikünte asemel pisikesed õied, kuid nutid on tänu pikkade karvadega tupplehtedele ka kuivanult kaunid. Nutid lagunevad alles talvel, et seemned jõuaksid lumesulamisetega uutesse kasvukohtadesse.

Laanelillega samades kasvukohtades kasvavad uibulehed. Nemad õitsevad hiljem kui laanelill. Pildil on ümaralehine uibuleht *Pyrola rotundifolia*. Tema lehed on igihaljad ja õitel on meeldiv lõhn.

LOOMAD

Sirje Aher ja Georg Aher

Millimallikas ehk meririst *Aurelia aurita* on meduus, kes tuleb suve lõpul mere sügavamatest kihtidest pinnavette paljuna ja jõuab lainetusega ka madalatesse rannikuvettesse. Vahel satub ta ka Aegna rannavette. Tema keha on poolläbipaistev, sealt kumavad läbi neli poolkaart. Need on sugunäärmed – isastel lillakad, emastel kollakasoranžid. Meduusi keha nimetatakse kuju tõttu kummikuks. Selle all on lima, mis toitu püüab ja kummiku alapoolle keskel olevasse suuavasse suunab. Suuava juures on neli pikemat kombitsat, kummiku servas väiksemad niitjad kombitsad, mille külge jäävad kinni väikesed selgrootud, kalamaimud ja muu vees olev toiduks sobiv kraam. Suurema saagi halvamiseks on tal kombitsatel kõrverakud, kuid need ei ole inimesele ohtlikud. Pärast millimallika katsumist peab siiski käed pesema, et kõrverakkudest kätele jäänud mürk silma ei satuks ja neid kipitama ei paneks.

Rannal võib tihti näha erinevate limuste kodasid.

Lained on kaldale toonud söödava rannakarbi *Mytilus edulis* koos tõruvähkide *Balanus improvisus* väikese kolooniaga. Tõruvähi keha pole pildil näha, säilinud on ainult tema tugev lubikoda. Koda moodustavad plaadid on liikuvalt ühendatud. Vähk saab nendevahelisest avast oma rindmikujalad saagi haaramiseks välja sirutada.

Söödav südakar *Cerastoderma glaucum* elab liivase põhjaga alla 10 m sügavuses rannavees.

Balti lamekarp *Macoma balthica* elab kuni 40 meetri sügavusel, kuid teatud tingimustel võib ta laskuda ligikaudu 100 meetri sügavusele.

Vesiking *Theodoxus fluviatilis* elab tavaliselt veepiiri lähedal kividel ja taimestikul.

Munajas punntigu *Radix baltica*. Nii vesiking kui munajas punntigu on kogu Läänemere rannikul levinud liigid.

Lained toovad vahel rannaliivale meres elavaid loomi. Merikilk *Mesidothea entomon* on kuni 6 sentimeetri pikkune rööveluviisiga kakandiline, kes elab merepõhjal, tavaliselt 50–85 meetri sügavusel, kuid vahel ka ainult ligikaudu 5 meetri sügavusel. Isased on suuremad, emased väiksemad. Merikilk püüab aktiivselt mitmesuguseid selgrootuid nagu ussid, vähilaadsed ja mitmesugused vastsed, aga sööb ka surnud orgaanilist ainet.

Harilik vesikiil *Libellula quadrimaculata* lendab tavaliselt kiireid sööste tehes tiikide ja teiste seisva veega veekogude juures. Aegna väikeste soode juures olevad veekogud sobivad neile hästi. Saaki püüdmata näeb teda maist juulini.

Sipelgalövi *Myrmeleon formicarius*.

Sipelgakiil *Myrmeleon formicarius*.

Merest kaugemal, kuhu lained ei jõua, aga ka mujal liivasel pinnal näeb tihti liiva sees korrapäraseid mõnesentimeetrise läbimõõduga kraatreid. Need on sipelgalövi püünised. Sipelgalövi on sipelgakiili vastne. Ta ootab kraatri põhjas kannatlikult, kuni servale tulnud sipelgas või muu väike kerge putukas tasakaalu kaotab ja järsul serval alla veereb. Seal ootavad õnnetus tugevad suised, mis temast kinni haaravad ja putukas saab sipelgalövi toiduks. Valmikud meenutavad välimuselt pisut kiili.

Koonlane *Panorpa communis* toitub surnud putukatest, aga ka lehtäidest ja kõdunevatest taimedest. Vahel näppab ta putuka ämblikuvõrgust. Isaste koonlaste tagakehal on skorpioni astelt meenutav moodustis, kuid see on vajalik vaid paljunemisel, ta ei ründa sellega kedagi.

Ristämblik *Araneus sp.* on võrkurlane.

Võrkurlased koovad ümmargusi võrke, mis on kinnitatud kiirjalt paigutatud niitidega.

Metsasitikaid *Geotrupes stercorosus* näeb Aegna metsateedel tihti. Peab isegi ettevaatlik olema, et neile peale ei astuks. Metsasitikad toituvad loomade väljaheidetest.

Suur seatigu *Limax maximus* on meie suurim nälgjas. Kui ta ennast välja sirutab, siis võib ta pikkus olla isegi kuni 15 cm. Ta on kahjutu, toitub seentest ja kõdunevatest taimedest.

Säased lootusrikkalt baretti ründamas.

Parmudel on kaunid kirjud silmad.

Puukide pärast ei maksa Aegnale minemata jätta, kuid nende suhtes peab tähelepanelik olema, et nad ei jõuaks end sisse imeda.

Aegnalt ei puudu puugid, parmud ega sääsed. Viimaseid on mõnel kevadsuvel vägagi palju. Puuke märkab kergesti, kui looduses heledaid riideid kanda ja enda ja kaaslaste peal liikuvaid „täpikesi“ jälgida.

Ohakaliblikas *Vanessa cardui*. Admiral *Vanessa atalanta*.

Ohakaliblikas ja admiral teevad pikki rändeid ja võivad tulla kaugelt. Suve teisel poolel näeb ka siin kasvanud põlvkonda.

Päevapaabusilma *Inachis io* röövikud toituvad nõgestel ja humalatel, valmikud söövad nektarit ja käärivaid puuvilju.

Leinaliblikas *Nymphalis antiopa*.

Põualiblikaid *Aporia crataegi* võib mõnel aastal sageli näha, teistel aastatel aga vaid üksikuid või üldse mitte. Nad vajavad rohkesti soola, seepärast võib neid toitumas näha lisaks õitele ka loomade väljaheidetel või mudasel pinnasel.

Sirelased *Syrphidae* meenutavad välimuselt herilasi, mesilasi või kimalasi, kuid tegelikult kuuluvad nad kahetiivaliste hulka nagu kärbsedki. Sirelastel ei ole astelt.

Arusisalik *Zootoca vivipara*, nagu teisedki roomajad, on kõigusoojane ja tema aktiivsus oleneb välistemperatuurist. Jahedamatel päikesepaistel ilmadel näeb teda ennast päikesepaistel soojendamas. Noorte sisalike saba on mustjas, vanadel sisalikel kehaga sama värvi. Ta sööb peamiselt putukaid, sealhulgas isegi lepatriinuseid, kes halva maitse pärast kellelegi teisele söögiks ei kõlba. Arusisalik on looduskaitse all.

Nastik otsib tihti vees toitu.

Hirmunud nastik paisutab pea kolmnurkseks, et paistaks nagu seal oleks mürginäärmed.

Teine Aegnal elav roomaja on nastik *Natrix natrix*. Nastikut võib tihti näha kaldaäärses taimestikus või madalas vees toitu otsimas. Nastik sööb konni, kalu, hiiri ja selgrootuid, ei ütle ära ka linnupoe-gadest. Nastik ei ole mürgine. Ta püüab inimest vältida. Kui see ei õnnestu, siis algul hirmutab sisisesed ja paisutades pea tagaosa mürkmaole sarnaseks. Kui see ka ei aita, siis teeskleb surnut. Nastik on looduskaitse all.

Aegna mitmekesine loodus pakub pesitsusvõimalusi paljudele lindudele. Okasmetsas kuuleb meie kõige väiksema linna kõrget „viuldamist“. See on põialpoiss. Põialpoiss *Regulus regulus* teeb oma pesa okaspuude okste vahele.

Punarind *Erithacus rubecula* tegutseb peamiselt rohus või pöösaste madalatel okstel. Tema pesa võib paikneda kõige eriskummalisemates paikades, kust kaitset võib leida või kuhu see vähegi mahub.

Sageli võib kuulda ja näha metsvinti *Fringilla coelebs*. Metsvint teeb pesa pöösaste või puude okste vahele, tihti tüve lähedale.

Aed-lepalindu *Phoenicurus phoenicurus* kohtab seal, kus on lehtpuid. Pesa teeb ta puuõõnsustesse, pesakastidesse, tuulemurru poolt loodud varjupaikadesse või puujuurte vahele.

Kadakatäks *Saxicola rubetra* otsib putukaid pöösaste ja puude alumistel okstel ja kõrgematel rohttaimedel. Pesa teeb ta maapinnale või puujuurte vahele.

Linavästriik *Motacilla alba* otsib putukaid, ämblikke ja ussikesi maapinnalt, aga tihti ka vee äärest. Tema pesa on poollahalistes õõnsustes ja mitmesuguste varjete all.

Musträstas *Turdus merula* liigub maapinnal kahel jalal hüpates. Pesa teeb ta maapinnale või pöösastesse, kuid võib ka muid sobivaid paiku asustada. Ta vooderdab pesa seest mudaga.

Must-kärbsenäpp *Ficedula hypoleuca* pesitseb puuõõnsustes ja pesakastides. Ta toitub putukatest, keda otsib peamiselt puuokstelt ja tüvedelt, vahel ka lehtedelt ja maapinnalt või püüab õhust.

Hallrästas *Turdus pilaris* otsib toitu peamiselt maapinnalt. Ta saab jagu tigudest, meelsasti sikutab vihmausse maa seest välja, sööb putukaid ja ämblikke. Suve lõpu poole eelistab ta marju. Ta levitab paljude marju kandvate puude ja pöösaste seemneid.

Punaselg-õgjija *Lanius collurio* sööb suuri putukaid nagu kiile, tirtse, ritsikaid ja mardikaid. Pesa teeb oksaharude vahele.

Kaelustuvi *Columba palumbus* ehk meigas on meie kõige suurem tuvi. Pesa teeb ta kõrgele kuuse otsa. Ta on kiire ja osav lendaja. Toiduks on peamiselt taimed, aga ka röövikud, sipelgad ja teised putukad. Pildil on kaelustuvi poeg.

Suur-kirjurähn *Dendrocopus major*. Meie metsade kõige tavalisem rähn. Aeg-ajalt jõuab meile ida poolt suuri rähnide invasioone. Viimane taoline oli 2013. aastal. Rähni trummeldamine on kõigile tuttav ning treenitud kõrv võib juba trummeldamise järgi liigi ära määrata. Selle signaali antakse liigikaaslastele märku ala hõivatusest. Suvel on suur-kirjurähni toiduks põhiliselt putukad, aga ka väiksemate lindude munad ja pojad. Talvel taob ta „rähni seppokodades“ käbidest välja seemneid ning toitub nendest. Pesa raiub puu sisse. Järgnevatel aastatel kasutavad rähnist maha jäetud pesa juba teised metsalinnud.

Pasknäär *Garrulus glandarius* on ilus ja huvitav arg metsalind. Sügiseti kogub ta tammetõrusid ja matab need talveks maha. Kuigi tal on väga hea mälu oma varude leidmiseks, jääb osa siiski söömata ning nii levitavad pasknäärnid tammesid. Pulmamängu ajal pakub isalind emalinnule toitu. Pesa ehitatakse koos ja haudutakse kordamööda. Pesa tehakse okstest ja vooderdatakse pehmema materjali, ka oma sulgedega.

Hallvares *Corvus cornix* on kõigetoiduline nutikas ja hea mäluga lind. Tõenäoliselt on talvel Aegnal põhja poolt tulnud hallvaresed, suvised on rännanud lõuna poole. Hallvarese pesa on kõrget puu otsas.

Eesti rahvuslind suitsupääsuke *Hirundo rustica* leidis endale Aegnal sobiva pesapaiga sadamas oleva varjualuse nurgas. Pesa vajab pidevat kohendamist.

Hõbekajakas *Larus argentatus* saagiga. Hõbekajakad pesitsevad hõredate kolooniatena, kuhu võib kuuluda mitusada paari. Ta lendab kiiresti ja osavalt, toitu võib otsida pesitsuspaigast kaugel. Pesa jaoks kasutab hõbekajakas adrut ja rohukõrsi. Hõbekajakas on suur, tema kaal võib olla 700-1800 grammi.

Kalakajakas *Larus canus* sarnaneb pildi peal hõbekajakaga, kuid tegelikult on temast poole väiksem.

Kühmnokk-luik *Cygnus olor* on meil tavaline nii suvel kui ka pehmematel talvedel. Tegemist on Eesti ühe suurema linnuga, kelle kehamaas võib ulatuda 10 kiloni ning tiibade siruulatus ligi kahe ja poole meetrini. Oma oranži musta laubakühmuga nokaga on ta teiste luikede hulgast kergesti äratuntav. Kui lind ujub, on tema kuni meetripikkune kael sageli kõverdunud. Pikk kael võimaldab veekogu põhjast küünitades toitu otsida. Kühmnokk-luik pesitseb saartel ja rannikul, ehitades kõrge roovartest või mereheidetest pesa. Poegi on tal enamasti kolm kuni viis.

Meres olevatel kividel istuvad tihti kormoranid *Phalacrocorax carbo* ja kosklad *Mergus sp.* Kormoranide suled pole vetthülgavad, et oleks kergem lennata, peavad nad sulestiku pärast sukeldumist õhu käes ära kuivatama. Kormoranid suudavad sukelduda kuni 30 meetri sügavusele. Ka kosklad puhkavad kividel pärast kalade järele sukeldumist. Nad söövad lisaks kaladele ka konni, putukaid, limuseid ja usse.

Sinikael *Anas platyrhynchos* otsib sarnaselt luikedega küünitades vee alt toitu. Toiduks on talle veetaimed, limused, ussid ja teised selgrootud.

Sõtkas *Bucephala clangula* on väiksemat kasvu sukelpart, kes pole inimeste läheduses nii julge kui sinikael. Pesa teeb puuõõnsustesse või ka suurtesse pesakastidesse.

Merisk *Haematopus ostralegus* elab rannaniitudel. Pika nokaga on tal hea merekarpidest toitu kätte saada. Ta kiilub oma noka karbi poolmete vahele ja löikab läbi neid koos hoidva sulgurlihase. Karbi poolmed jäävad niiviisi poolavatuks ja meriski saab toidu kergesti kätte. Selline keeruline toitumisviis vajab vanemate kõrval pikka aega õppimist. Merisk teeb pesa maapinnale. Pesas on enamasti kolm muna.

Väiketüllil *Charadrius dubius* on iseloomuliku tunnuseks kollane silmarõngas. Kuigi raamatud väidavad, et liivatüll väldib pesitsusajal mererannikut, võib seda väikest linnukest Aegna saarel ka pesitsusajal kohata. Põhjuseks on ehk Soome lahe suhteliselt mage vesi. Tänu suurepärasele varjevõrusele on lindu raske märgata. Kui inimene või mõni muu linnule ohtlikuna näiv elusolend satub pesale liiga lähedale tulema, siis võib ta teeselda vigastatut ning niiviisi häirija pesast eemale meelitada.

Liivatüll *Charadrius hiaticula* on väiketüllist suurem ning tugevama oranži nokaga. Oma käitumiselt on ta väiketüllile üpris sarnane. Liivatüll kasutab lisaks tavalisele „seisa-jookse-nopi“ toiduhankimisviisile omapärast jalavõdistamise tehnikat. Seistes ühel jalal, võdistavad nad teisega liiva või mudapinda, liikvele läinud selgrootud korjavad endale toiduks.

Jääkoskel *Mergus merganser* pesitseb mujal Euroopas peamiselt mageveekogude ääres. Eestis võib teda kohata ka mererannikul ja saartel. Kosklad teevad pesa puuõõnsustesse, vahel ka pesakastidesse. Emalinnud on hallikad, pruuni peaga, kuklas on neil sulgedest tutt. Isalinnud on peaaegu valged, ainult pea ja kael on mustjasrohekad. Jääkoskel on osav sukelduja. Väljaspool pesitsusaega moodustab suuri parvi.

Hallaigur *Ardea cinerea* on toonekurest pisut väiksem. Lennul tõmbab kaela kõverasse, nii et vaatlajale jääb mulje lühikesest kaelast. Saaki varitseb veekogu ääres või madalas vees seistes. Sageli on kael kõverdunud ka seistes või saaki varitsedes. Pesitseb kõrgetel mändidel. Pesapuud hukkuvad mõne aasta jooksul lindude väljaheidete mõjul. Haigruid näeb kõige sagedamini rannikul hommiku- või õhtutundidel.

Tiirud *Sterna* sp. Saarel on kohatud kolme tiiruliiki. Randtiiru nokk on üleni punane, jõgitiiru noka ots on must. Neist veidi suurem on tutt-tiir, kellel on must kollase tipuga nokk ning kuklas must tutt. Tiirud pesitsevad kolooniatena ning kaitsevad agressiivselt oma pesi, rünnates isegi inimest. Randtiir talvitub Antarktika ümbruses.

Kahlajad on pikkade jalgade ja nokaga rannikul tegutsevad kurvitsalised. Rände ajal on kahlajate salkades tihti mitmeid eri liike.

Pruunselg-pöösaliind *Sylvia communis* on umbes rasvatihase suurune hallika pea ja pruunika kehasulestikuga lind, kelle kurgualune on säravalt valge. Ta on üks tavalisemaid pöösaliinde. Lihtne karedahääline lauluke jääb hõlpsasti meelde ja on kergesti äratuntav. Ta valib pesitsusalaks madala pöösastiku. Isased laulavad innukalt, püüdes emaseid enda valitud territooriumile meelitada. Enamasti jäävad umbes pooled nendest siiski partnerita, kuna emaseid on oluliselt vähem.

Merikotkas *Haliaeetus albicilla* on Eesti suurim kotkas. Hea õnne korral võib Aegna rannas jalutades näha kivil puhkavat või mere kohal lendavat merikotkast. Täiskasvanud linnul on iseloomulik valge saba. Noortel on saba pruunikas. Merikotkad toituvad peamiselt kaladest, aga ei põlga ära ka raipeid. Kõik Eesti kotkad on range kaitse all.

Puukoristaja *Sitta europaea* on ainuke meie lindudest, kes liigub puutüvel pea alaspidi. Selline liikumisviis võimaldab tal leida putukaid, mis teiste lindude poolt märkamata on jäänud. Nad koguvad toitu ka varuks, mida on eeskätt talvel hea kasutada. Pesitsevad puuõntes ja pesakastides. Ainukesena meie lindudest kasutab savi pesaava parajaks tegemisel.

Umbes 5 cm kehapikkusega väike-karihiir *Sorex minutus* on vaatamata väljanägemisele lähemalt suguluses siiliga kui hiirtega. Ta toitub putukatest ja elab samblases okasmetsas.

HUGO UDUSAAR

HUGO UDUSAAR

Suuremad imetajad nagu metskitsed *Capreolus capreolus*, rebased *Vulpes vulpes* ja kährikud *Nyctereutes procyonoides* tulevad saarele talvel üle jää.

Summary

Aegna holds the modest title of being the 17th largest of Estonia's 1500 tiny islands. But Aegna is most notable for its proximity to Tallinn, the capital. In fact, when the Danish queen Margarete Sambori commissioned the demarcation of Tallinn's borders, Aegna (then known as Wulvesöö) was merged with Tallinn.

The island is mostly covered in sand, with a core of clay, giving it a pleasant natural profile popular with tourists.

Aegna has been inhabited since at least the 15th century, according to Tallinn's tax records. The fact also reaffirms the old saying that tax records are the most accurate source for historic information. It is believed that this period saw the building of one of the island's most visited sights, the eleven circle labyrinth. This labyrinth was considered destroyed until it was accidentally found in 2009 and consequently completely restored.

Due to Tallinn being a prosperous sea-trade town, the bay was assailed by pirates, and when they looted the island in 1577, not only did they take all valuables, they also kidnapped all its inhabitants. But the island quickly repopulated.

Unfortunately, the people could not live there in piece. Despite the plague of 1710 allegedly leaving the island unscathed, during the plague of 1720-21, Peter the First of Russia ordered Aegna to be turned into a plague quarantine zone. Subsequently, the number of inhabitants fell to 18.

The population never blossomed again, and the remaining fishermen and foresters were driven off the island in 1912 when Aegna was turned into a naval Base for the Russian navy. Several naval fortifications were built on the island between 1914 and 1918, but many of these were demolished by the German army in 1918.

The remaining defensive structures are worth a visit, and the historical structures are crowned by the gun battery Aleksandr Nevski (modestly renamed battery 1). This 200m fortification was armed with two colossal heavy guns, both firing roughly 450kg shells. Calculated into today's currency, firing such a cannon once cost 10 000 euros.

During the first Estonian Republic the island received its first quay, but the mining of building resources made the island more vulnerable to natural disasters, and the this quay was lost in a storm. This led to the building of the quay you can see and use today. To counteract the damage, especially to the forests of Aegna, in 1933 the Estonian army organized a tree-planting day during which 2417 pines and fir trees were planted.

Since 1950's, the island reoriented towards tourism welcoming around a thousand people per day. Such numbers were well beyond the island's natural tolerance levels. With the independence of Estonia, the tourism sector went bankrupt and the island was declared a nature reserve. The large amounts of trash and iron from the military bases were hauled off the island. Since 2003 the island also regained permanent residents. They make a living maintaining the nature and tourist attractions of the island.

The building of a nature center with associated camping areas was completed in 2008. Alongside the once again lush forests, visitors can see a large number of animals. As the island is close to mainland, animals can swim across, so that most animals that can be found near Tallinn are also represented on Aegna.

This book contains a large number of photos of the plant and animal life on Aegna, with their Latin names included for the benefit of foreign visitors. ●

Kasutatud kirjandus:

Aegna maastikukaitseala kaitse-eeskiri – <https://riigiteataja.ee/akt/13321831>

Aegna saare veebileht – www.aegna.ee

Gustavson, H. 1998. Aegna. Tallinn: Maalehe Raamat.

Ratas, U., Truus, L., Kannukene, L., Käärt, K., Pärn, H. 2007. EGS-i Aastaraamat, 144-155

Nerman, R. 2008. Aegna. Tallinn.

Uustal, M., SA Säästva Eesti Instituut, Stockholmi Keskkonnainstituudi Tallinna Keskus. 2011. Inimmõju Tallinna Keskkonnale VI, 79-83. Tallinn.

Loodusuurijate Selts. 1973. X Eesti Loodusuurijate päev. Lühiettekanded. Tallinn.

Udusaar, H. eraarhiiv.

Kaartide infosüsteem – www.ra.ee/kaardid/

Maa-ameti geoportaal – www.geoportaal.maaamet.ee/est/kaardiserver-p2.html

http://loodus.keskkonnainfo.ee/eelis/default.aspx?state=2;1383049117;est;eelisand;;&comp=objresult=ala.tyyp.Y&obj_id=929 vaadatud 16.11.2013

Hinneri, S., Hämet-Ahti, L., Kurtto, A., Vuokko, S., Lahdenperä, S.- Maarianheinä, mesimarja ja timotei. Suomen luonnonvaraisia kasveja. Otava, 1995

Ploompuu, T. Tallinna taimestik: aedmaasikad ja pohlad kõrvuti. Eesti Loodus, 5/2008.

Luonnossa. Kasvit. Weilin&Göös Oy, 2009

<http://www.luontoportti.com/suomi/fi/itameri/korvameduusa> vaadatud 16.11.2013

<http://www.sekj.org/PDF/anzf27/anz27-269-278.pdf> vaadatud 16.11.2013

<http://www.sea.ee/huvitavat/10834/> vaadatud 16.11.2013

Martin, M. Eesti kiilide määräraja. Tallinn, 2013, Keskkonnaamet – LIFE08NAT/EE/000257 DRAGONLIFE

<http://www.learnaboutbutterflies.com/Europe%20-%20Aporia%20crataegi.htm> vaadatud 16.11.2013

http://www.looduspilt.ee/loodusope/?page=liigitutvustused_liik&id=184 vaadatud 17.11.2013

http://animaldiversity.ummz.umich.edu/accounts/Garrulus_glandarius/ vaadatud 17.11.2013

Couzens, D. Linnud. Euroopa linnuliikide täielik käsiraamat. Varrak, 2005

AEGNA MAASTIKUKAITSEALA ÜLDKAART

www.aegna.ee

MATKARADEDE INFOPOSTID

1	Sadam	13	Eerikneem
2	Talneem	14	Abneeme metsad
3	Tuulemurd	15	Külaase
4	Järv(ə)soo	16	Looduskeskus
5	Läänerand	17	Lemmiku kael
6	Kurikneem	18	Lemmiku ots
7	Patarei nr 1	19	Tagaloome ots
8	Keskus	20	Sihitsaaluine
9	Sameilikusoo	21	Kivikülv
10	Põhjarand	22	Kalmistu
11	Soometsad	23	Palumetsad
12	Eerikukivi	24	Karnapi rand

- veevõtu koht
- superiland
- telkimis-öbkekohad
- kiviäärmia
- suur kivi

